

Nr. 2.

1928. a.

ISESEISVUSE AASTAPÄEVA ERINUMBER

Tallinna Krediit Pank A.-S.

asut. 1907. a.

Tallinnas, S. Karja tän. nr. 23, omas majas.
Telegr. aadress „Kreditbank“.

Osakonnad:

Abjas, Antslas, Haapsalus, Hiiu-Keinas, Jõhvis,
Narvas, Nõmmel, Tartus, Türil, Viljandis ja Võrus.

Korrespondendid kõigis kodumaa linnades ja alevites ja suuremates
keskkohtades väljamaal.

Pank maksab hoiusummade pealt 6—9% aastas.

Kõiksugu pangaoperatsioonid kodu- ja väljamaal.

EESTI RAUDTEELASTE TARVITAJATEÜHISUS

Kontor asub omas majas Tallinnas, Telliskivi 24, telefon 10-87.

Kauplused asuvad:

Tallinnas	Balti jaama taga	Telefon 28-84	Aegviidu, Tomasovi majas	
"	Telliskivi 24	" 10-87	Tapa, Lai 3	tel. 39
"	Telliskivi 37	"	Sonda, omas majas	
"	V. Kalamaja 20	" 28-83	Kohila, Ontoni majas	
"	S. Ameerika 15	" 28-82	Narva, Joala 11/18	" 22
"	Falkpargi 14	" 33-00	Kaarepere, Raudteevalitsuse mõis	
"	Õle 33	" 29-65		
"	Kopli 20	" 32-63	Vagun-kpl. liiguvad:	Tallinn—Irboska liinil
"	Turukaubamajas	" 19-38	"	" Narva "
Nõmmel, S. Pärnu m. 48		" 54	"	" Haapsalu "
Kehra, Gufmanni majas		" 13	"	Sonda—Mustvee "

RAUDTEELASED, astuge ühisuse liikmeks ja ostke kõik tarvis-
minevad kaubad ühisuse kauplustest.

**„Oleks minu mees
oma elu kinnitanud,
siis oleks kõik en-
dist viisi jäänud...”**

.....Sellepärast tehku iga üks elu-ehk õnnetusjuhuste-kinnitusi
Eestimaa Kinnitus Aktsia - Seltsis „EKA”, Tallinn, Pikk tän. 6. omas
majas. Kõnetr. 12-59 & 22-14. Agendid igas linnas, alevites ja maal.

Suitsuvorsti

Teevorsti

Rullisinki

Kilu

Vähi, angerja jne. konserve

Puu- ja aiavilja konserve

Mune. Juustu, Schveitsi, Edamor j. n. e.

Pariisi lauavõid

Sardiine

Sprotte

Skumbriat

Suitsu-silmusid

**ostavad kokkuhoidlikud ja asjatundjad
perenaised ainult**

P. K. „ESTONIA” kauplustest

**Turu ääres (telef. 8-45) ja Müürivahe tän. (Laenupanga maja, telef. 23-09)
TALLINNAS.**

SAKU

ÕLLETEHAS A.-S.

.....

ÕLU JA MÕDU

.....

**LADU: TALLINN, SUUR KLOOSTRI 12.
TELEFON: 17-49 JA 17-45.**

SIDE

Riigi- ja Omavalitsusteenijate Keskliidu häälekandja.

Toimetuse kolleegium: J. Kallmann, A. Melenčuk, H. Nurk, A. Lepp.

Tellimise hinnad:
Aastas postiga . . . Kr. 2.—
Poolaastas " 1.—
Üksiknumber
15 senti.

Ilmub 1-2 kord kuus
Tellimisi võetakse vastu igas raudteejaamas, raudtee laodes, Riigi- ja Omavalitsusteenijate Keskliidu kuuluvate organisatsioonide ja nende osakondade juhatuste juures, kõigis postkontorites ja lehe tellimiskohtil.
Toimetuse ja talituse:
Tallinna, Tehnika t. 16-c. Telefon: Balti keskjaam 221.

Kuulutuste hinnad kuus:
Terve lehekülge Kr. 30.—
Pool lehekülge " 15.—
Veerand " " 7,50
Kaheksandik " " 4.—
Tekstis 50 prots. kallim.

Nr. 2

Veebruar 1928 a.

V. aastakäik.

Manifest kõigile Eesti rahvastele.

Eesti rahvas ei ole aastasadade jooksul kaotanud tungi iseseisvuse järele. Põlvest põlve on temas kestnud salajane lootus, et hoolimata pimedast orjaõöst ja võõrast rahvaste vägivallavalitsusest veel kord Eestis aeg tuleb, mil „kõik piirud kahel otsal lausa lõovad lõkendama“ ja et „kord Kalev koju jõuab oma lastel õne tooma.“

Nüüd on see aeg käes.

Ennekuulmata rahvaste heitlus on Vene tsaaririigi pehastanud alustood põhjani purustanud. Üle Sarmatia legendiku laiutab end hävitav korralagedus, ähvardades oma alla matta kõiki rahvaid, kes endise Vene riigi piirides asuvad. Lääne poolt lähenevad Saksamaa võidukad väed, et Venemaa pärandusest omale osa nõuda ja kõige pealt just Baltimere rannamaid oma alla võtta.

Sel saatuslikul tunnil on Eesti Maapäev kui maa ja rahva seaduslik esitaja, ühemeelsele otsusele jõudes rahvavalitsuse alusel seisvate Eesti poliitiliste parteidega ja organisatsioonidega, toetades rahvaste enesemääramise õiguse peale, tarvilikuks tunnistanud Eesti maa ja rahva saamise määramiseks järgmisi otsustavaid samme astuda:

Eestimaa tema ajaloolistes ja etnograafilistes piirides kuulutatakse tänasest peale iseseisvaks demokraatlikuks vabariigiks.

Iseseisva Eesti vabariigi piiridesse kuuluvad: Harjumaa, Läänemaa, Järvamaa, Virumaa ühes Narva linna ja tema ümbruskonnaga, Tartumaa, Võrumaa, Viljandimaa ja Pärnumaa ühes Läänemere saartega — Saare-, Hiiumaa ja Muhumaa ja teistega, kus Eesti rahvas põliselt asumas. Vabariigi piiride lõplik kindlaksmääramine Läti- ja Vene riigi piiriäärsetes maakohades sünnib rahvahäletamise teel, kui praegune ilmasõda lõppenud.

Õeltähendatud maakohades on ainsamaks kõrgemaks ja korraldavaks võimuks Eesti Maapäeva poolt loodud rahvavõim Eesti Eestimaa Päästmise Komitee näol.

Kõigi naaberriikide ja rahvaste vastu tahab Eesti vabariik täielikku poliitilist erapooletust pidada ja loodab ühtlasi kindlasti, et tema erapooletus nende poolt niisama ka täieliku erapooletusega vastatakse.

Eesti sõjavägi vähendatakse selle määrani, mis sisemise korra alalhoidmiseks tarvilik, Eesti sõjamehed, kes Vene vägedes teenivad, kutsutakse koju ja demobiliseeritakse.

Kuni Eesti Asutav Kogu, kes üldise, otsekohese, salajase ja proportsionaalse häälendamise põhjal kokku astub, maa valitsemise korra lõpulikult kindlaks määrab, jääb kõik valitsemise ja seaduseandmise võim Eesti Maapäeva ja selle poolt loodud Eesti Ajutise Valitsuse kätte, kes oma tegevuses järgmistele juhtimõtete järele peab käima:

1. Kõik Eesti vabariigi kodanikud, usu, rahvuse ja poliitilise ilmavaate peale vaatamata, leiavad ühtlast kaitset vabariigi seaduste ja kohtute ees.

2. Vabariigi piirides elavatele rahvustele vähemustele, venelastele, sakslastele, rootslastele, juutidele ja teistele kindlustatakse nende rahvuskultuurilised autonoomia-õigused.

3. Kõik kodanikuõigused, sõna-, trüki-, usu-, koosolekute-, ühisuste-, liitude- ja streikidevabadused, niisama isiku ja kodukolde puutumatus peavad kogu Eesti riigi piirides vääramata maksma seaduste alusel, mida valitsus viibimata peab välja töötama.

4. Ajutisele Valitsusele tehtakse ülesandeks viibimata kohtuasutusi sisse seada

kodanikkude julgeoleku kaitseks. Kõik poliitilised pangid tulevad otsekohe vabas-tada.

5. Linna- ja maakonna- ja valdamaa- valitsuse asutused kutsutakse piibimata oma vääripäldsest katkestatud tööd jätkama.

6. Omavalitsuse all seisev rahvamiliits tuleb avaliku korra alalhoidmiseks otsekohe elusse kutsuda, niisama ka kodanikkude enesekaitse organisatsioonid linnades ja maal.

7. Ajutisele Valitsusele tehtakse üles-andeks piibimata seaduse eelnõu põhjal töö-tada maaküsimuse, töölisküsimuse, toil-lus-asjanduse ja rahaasjanduse küsimuste lah-en-damiseks laialistel demokraatlistel alustel.

Eesti! Sa seisad lootusrikka tuleoiku lähel, kus sa vabalt ja iseseisvalt oma saatust võid määrata ja juhtida! Asu ehi-

tama oma kodu, kus kord ja õigus valit-seks, et olla vääripäldseks liikmeks kultuur-rah-vaste peres! Kõik kodumaa pojad ja tütre-d, ühinegem kui üks mees kodumaa ehitamise pühas töös! Meie esivanemate higi ja veri, mis selle maa eest valatud, nõuab seda, meie järeltulevad põlv-ed kohustavad meid selleks.

Su üle Jumal palvaku
Ja võtku rohkest õnnista
Mis iial ette võtad sa,
Mu kallid isamaa!

Elagu iseseisev demokraatiline Eesti vabariik.

Elagu rahvaste rahu!

Tallinnas, 24. veebr. 1918.

Eesti Maapäeva Vanemate Nõukogu.

Vabariigi 10-aastase juubelpäeva puhul.

Käesoleva „Side“ juubelinumbris on aval-datud manifest kõigile Eestimaa rahvastele, mis Eesti Maapäeva Vanemate Nõukogu poolt 24. veebruaril 1918. aastal välja kuu-lutati.

See dokument on esimene reaalne katse Eesti riiklise iseseisvuse praktiliseks teosta-miseks.

Eesti rahval oli seljataga 7 aastasada ajaloolist kurbust, võõraemana olid teda kohelnud vene, saksa, rootsi, poola, leedu, taani ja kõik teised võõrad valitsusvõimud.

Olles kantud riiklise iseseisvuse mõttest, võtsid kõik rahvuslase mõtte kandjad koda-nikud mainitud manifesti vastu suurima vaimustusega, olles kindlal veendumusel, et Kalev on tõesti tagasi jõudnud, eesti rahval õnne tooma, eesti elu uueks looma.

Järgmisel päeval asus küll saksa okupa-t-sioonivõim Eestit valitsema, kuid iseseisvuse manifestil, mille väljakuulutamise päeva pühitseme eesti riigi loomispäevana, oli siiski suur tähtsus.

1) Iseseisvuse manifestile tugenedes oli eesti esitajatel välismaadele võimalus selgeks teha, et eesti maa ja rahva saatuse otsus-tamine ei tohi sündida ühegi riigi sisemise asjana vaid rahvusvahelise küsimusena.

2) Manifesti abil oli võimalik okupa-t-siooniaegul rahvast organiseerida iseseisva Eesti loomise jätkamisele ja 3) Manifest võimaldas seda, et okupatsioonivõimude

lahkumisel mitte keegi muu kui Eesti Aju-tine Valitsus eesti maad valitsema hakkas.

Manifesti lõpul kutsutakse südantliiguta-vate sõnadega kõiki eesti poegi ja tütreid oma kodumaa ülesehitamise tööle.

Me teame, et mitmest vaenlasest piira-tud olles, asus Eesti rahvas saatuse katse raskel silmapilgul riiklise iseseisvuse loomi-sele. Pea terve rahvas asus selleks tööle, ühed võtsid relvad kätte, teised andsid neile hobuseid, regesid, riideid, leiba ja liha, kolmandad asusid fronditaga sisemisele ülesehituse tööle, valmistades sõduritele va-rustust, organiseerides riigiasutusi, korralda-des kodanikukaitset jne.

Nüüd, kümne aasta pärast, vaatab kogu eesti rahvas tagasi, tehes ülevaadet oma riiklise loomingu tulemustest. Pannes tä-hele kodanikkude kõnelusi, kuuleme, kuid majaperemees kaebab üüri madalust, üür-nik üüri kallidust, sulane kaebab palga väiksust, peremees tulude puudust, tööline kaebab majanduslist viletsust, mida ei ta-heta näha paraadikõrgustelt, tööstur aga kurdab kaubahinna langust, väljamaa võist-lust ning turu rasket seisukorda jne. jne., tuletades sageli meele, et enne olnud palju avaramad ja suuremad võimalused.

Neis kaebustes võib ju palju tõtt olla. Ei saa küll käesolevas artiklis üksikasjali-selt mainida kõiki riiklise iseseisvuse hüve-sid, kuid suurem tõde on küll kahtlemata

see, et ei ühegi 10-ne aasta vältel pole eesti rahvas oma vaimlises, kultuurilises ja majanduslises elus rohkem saavutanud kui seda iseseisvuse aastatel. Juba maareform ja emakeelne kool annavad selleks kindlat tunnistust.

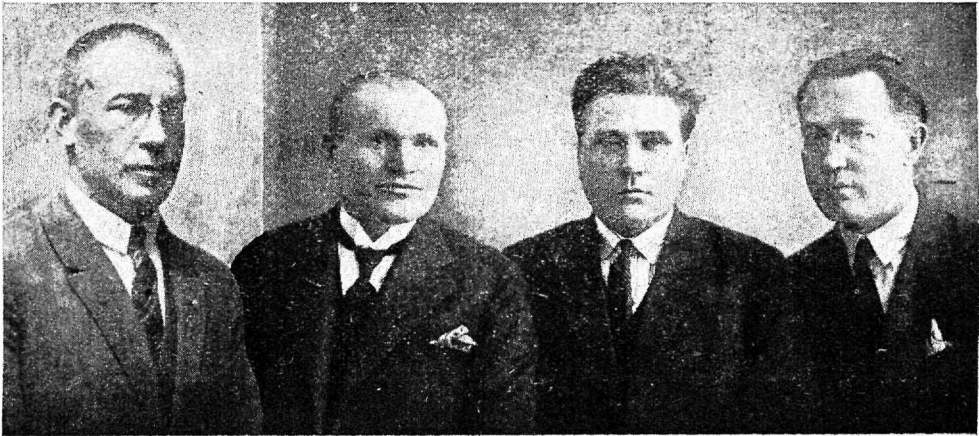
Käesolevas numbris leiavad ka lugejad riigiteenijate sulest rea kirjeldusi ja mälestusi riigi loomispäivil.

Seal kirjeldatakse, kuid raudteelased parema arusaamisega, sageli ilma et kellelki oleks korraldusi saanud, suurest kodumaa-armastusest asusid riigiehituse tööle.

Rohkem kui kellelgi teistel, oli raudteelastel võimalus vaenlase vägedele takistusi teha meie maalt varanduste väljavedamiseks. Otsekui mesilase hoolsusega asusid

sundinud neid seda tegema, vaid nad tegid seda suurest kohusetundest eesti riigi ja rahva vastu; seda tehes oldi kindlal veendumusel, et võidu saamisel tõesti saame omale sarnase riigi, kus võidakse leida inimväärilisi elamisvõimalusi, nii nagu lausub põhiseaduse § 25.

Siis olid kõik üheõiguslised, siis ei olnud küll vist ühelgi roopaseadjal ja liinimontööril aimet sellest, et 10. aasta juubeli pühitsemisel neid parimaid ja soojemaid tundmusi meele tuletades, mis teda valdasid riigi loomispäivil, peab seisma kurva fakti ees, peab tunda saama oma kodumaal, mille loomiseks ise südilt kaasa aidanud, teenijate liigitamist, ühe teenijasliigi õiguslise olukorra halvenemist. Ei taha selle juures

Ajakirja „Side“ toimetus.

Pahemalt paremale: A. Melenčuk, H. Nurk, J. Kallmann, A. Lepp.

nad roobaste kordaseadmisele või lõhkumisele, nii kui see kasulikuks osutus Eestile.

Nagu instinktiivselt, ilma et oleks üldist juhtivat keskkoha, kust antakse tarvilikke näpunäiteid, astus raudteelane ise tegevusse, küttes auru vedurisse ning saates eesti väesalke rongidega frondile, samal ajal aga veduritest auru välja lastes, kui neid taheti kasutada Eestile kahjulikuks tegutsemiseks.

Hr. Rikandi kirjeldusest näeme, millise usinusega asusid postiiteenijad postiasutuste loomisele ning liinide ehitamisele. Töötati ööd ja päevad, olles sageli söömata ja magemata. Mitte üksi teenistusline nõue ei

pikalt peatuda, selleks pole koht juubelinumbris. Ei saa ka uskuda, et keegi sellepärast jaheneks isamaa armastusest või teenistuskohuste täitmisel.

Ülivas ja vaimustatud meeleolus asusid riigiteenijad ühes kõigi teiste kodanikkudega riigi loomisele, vaimustusega pühitsegu nad ka juubelipäeva, kuid ärgu unustagu kunagi seda, et igaüks on ise oma õnne sepp.

Pahed, mida möödunud 10 aastat pole suutnud kõrvaldada, peame kõrvaldama järgneva 10 aasta jooksul. Selleks jõudu ja edu.

Riigiteenija.

Riigiteenijate mälestusi

vabariigi loomis- ja võitluspäivilt.

Eesti vabariigi raudteede tegevuse algpäivilt.

Mälestusi ja muljeid.

„Side’le“ kirjutanud estmene Eesti raudteede üleim, end. teedeminister insener K. Ipsberg.

Suurest silmade ette kerkivast sündmuste reastikust tuletan meelde neid, milledele ma oma tolaegse (1918. – 1919. a.) tegevuse tõttu kõige lähedamal seisin, kuid ka nende kirjeldus nõuaks rohkem asjasse süvenemist ja uurimist, kui see mul praeguse piiratud aja tõttu võimalik on. Ütlen ette, et ma ei taha Eesti raudteede ajalugu — isegi mitte lühidalt — kirjutada, vaid ainult mõnda oma mälestustest üles tähendada. Selgitades sealjuures põhjuseid ja motiive, mispärast just mõni asi tol ajal nii välja kujunes ja mitte teisiti.

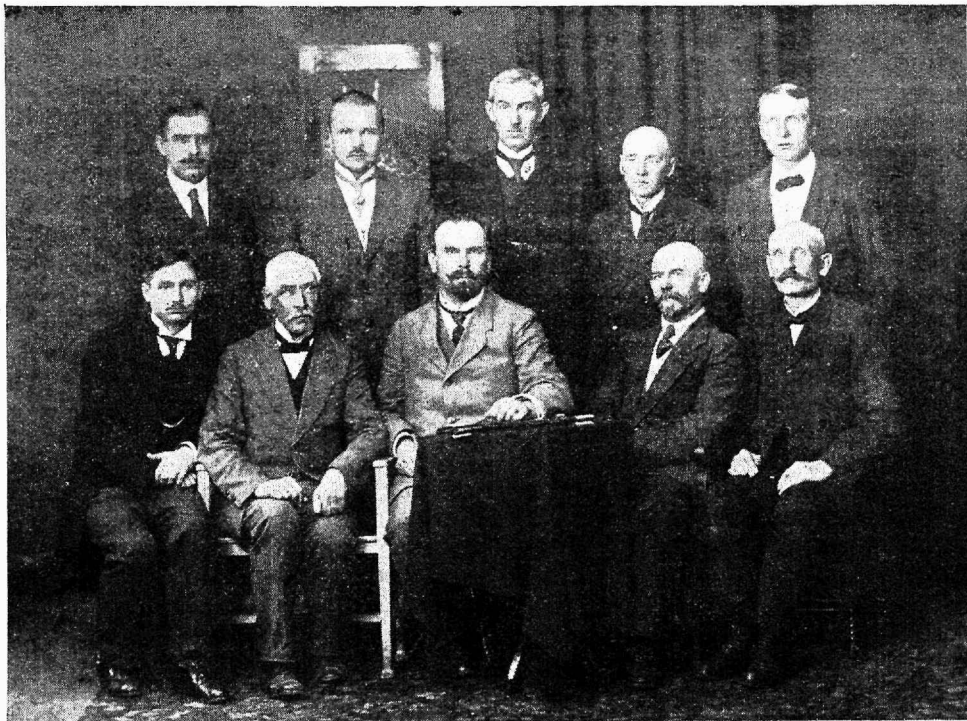
Enne kui ma Ajutise Valitsuse teedeministri insener F. Petersoni kutse, riigiraudteede valitsemise ja korraldamise tööle asuda, vastu võtsin, tutvunesin ma seisukorraga olemasolevate andmete põhjal. Raudteed olid kõik veel saksa okupatsioonivõimude käes. Küll oli teedeminister kohe peale Ajutise Valitsuse tegevuse algamist paari telegrammiga sellest üle raudtee liini teenijatele teatanud, kuid saksa raudteevalitsus (M. E. D. 11) reageeris sellele reisijaterongi seismapanekuga Tallinna-Tapa vahel. Teedeministri sellekohase protestitelegrammi peale vastas saksa M. E. D. 14. nov. korraldusega: „Eesti valitsuse mitteõigustatud segamisele saksa sõjalise raudteevalitsuse õigustesse tarvilisel korral sõjariistadega vastu panna“. Vahekord oli terav, tuli ettevaatlikult tegutseda; meie sõjaline võim oli nõrk, sakslased kaitsesid veel Narvat enamlaste pealetungimise vastu. Tallinna saksa Soldatenrat (soldatide nõukogu), mille koosolekuist ma osa võtsin, oli tol ajal Eesti vastu heatahtlik. Tallinna tuntud seltskonnategelaste (näiteks not. J. Linnamägi, Baueri j. t.) nõul võtsin ma ins. Petersoni kutse vastu ja 15. nov. 1918. a. asusin oma ülesande kallale. Esimeseks sammuks pidasin ma asjaliku vahekorra loomist saksa sõjalise raudteevalitsusega, mille komandör von Kathen oma staabiga Tartus asus. Ma otsustasin juba järgmisel päeval sinna sõita ja töötasin läbirääkimiste, õieti kokkulepe kava valmis. Tartus, saksa militäärdireksioonis, kuhu ma 17. nov. il-

musin, võttis v. Kathen mind ametlikult — viisakalt vastu ja määras kohe koosoleku, millest 11 saksa raudtee ohvitseri von Katheniga eesotsas ja 6 soldati-nõukogu esitajat osa võtsid, mina Eesti poolt üksinda. Pikema kõnega esines v. K., kes Eesti Ajutise Valitsuse teedeministeriumi süüdistas raudteesajadesse segamises, mille tõttu distsipliin langenud jne., enne kui tema, v. K. Saksa valitsuselt korraldust pole saanud, raudteid Eesti valitsusele üle anda ei tohi kusjuures mitmed Eesti võimude poolt antud telegrammid ette loeti. Mina vastasin sellepeale, et Eesti valitsus samuti kui Saksa valitsuski huvitatud on korralikust raudtee töötamisest ja näitasin, et ettelõetud telegrammidega mingisugust oisekohest liikumise korraldust tehtud ei ole, mille tagajärjed kuidagi viisi kahjulikud oleksid olnud. Vaielused puht formaalse iseloomuga kestsid tükk aega, mille järele ma ette panin, arvesse võttes praegust olukorda, Eesti valitsuse faktilist olemasolemist ja raudteeteenijate ja -tööliste meeoleolu, asuda tege-likkude küsimuste lahendamisele, mis mõlematele pooltele vastuvõetavad oleksid ja esitasin koosoleku kava, milles minu poolt, kui ma ei eksi, 16 punkti üles oli märgitud. Ettepanek võeti vastu ja peale lõunavaheaja jätkus koosolek.

Minu kavas olid kõik tähtsamad, meile tarvilised, küsimused ja nende lahendus ette nähtud. Läbirääkimiste tulemus oli kokkulepe, mis võimaluse andis Eesti raudteevalitsuse loomiseks ja tegevusse astumiseks. Kokkulepe tähtsamad punktid olid: Eesti raudteevalitsus organiseerib ennast saksa ametkondade kõrval, kusjuures temale tarvilised ruumid ja järk-järgult raudteed veereva koosseisuga ja tagavaradega üle antakse, telegraafi tarvitamise õigusega; toiduainete vedu linnadesse raudteel kindlustatakse; kuni üleandmiseni maksab saksa raudteevalitsus teenijatele ja töölistele nende palgad. Peapunkt oli, et vagunite ja vedurite arv, mis Valgas ja Valgast põhjapool, mitte ei kahaneks ja et tee-materjale kaasa ei veeta. Peale selle saadeti üldine rahus-

tav telegramm kõigile raudteeametnikkudele v. Katheni ja minu allkirjaga. Rahulik tee korraliku töötegemiseks oli leitud. Kirjeldatud kokkulepe, mis meie raudteevalitsuse aktides alles peaks olema, väärib meie raudtee-ajaloo kirjutaja tähelepanu. Mõni päev hiljem (19. nov.) sõlmiti Riias Saksa valitsuse peavoliniku A. Winnigi ja Eesti valitsuse esitajate vahel täielisem leping, milles aga üks sõna „Heeresgut“ (sõjaväeoman-

tel oma raudteede korraldusele asuda võisid. Jäi ju neile Riiga suur Riia—Orelli raudteevalitsuse hoone, arhiiv, joonistused jne., ja hulk ametnikka, kes raudteevalitsuses igas osakonnas tegevad olnud. Meil aga mitte midagi sellesarnast, ainult nooremad liiniteenijad. Pealegi olin mina, kuigi ma Venemaa raudteedel liinil kui ka keskvalitsuses teenisin, [siin päris] võõras, sest et ma Baltimaadel raudtee teenistuses kunagi

Esimene Eesti riigiraudteede valitsus 1919. a. algul.

Seisavad: (pahemalt paremale) Dr. A. Lübek, tervishoiu osak. ülem. E. Niilus, asjaajaja. M. Aus, trükitööde jaoskonna juhataja. W. Reinok, veosakonna ülem. J. Tariland, tee- ja parandusosakonna ülem. Istuvad: (pahemalt paremale) A. Kapsi, telegr. ülem. M. Elias †, liikumisosakonna ülem. K. Ipsberg, raudteede ülem. H. Neuhaus, pearaamatupidaja. J. Reiners †, Tallinna veojaosk. ülem.

dus) palju segadust ja vaielusi tekitas. Sakslased katsusid võimalikult palju selle sõna mõiste alla viia, kuna eestlased ümberpöörult püüdsid seda sõna kitsamalt seletada, et maalt varanduste väljavedu võimalikult takistada. Igatahes jäi suurem osa raudteematerjale, eriti kivisüsa meile. Mitmel viisil takistasid tööliselised varanduste väljavedamist. Sakslased ei pidanud aga ka kokkuleppes kinni, ja hulk vaguneid ja vedureid veeres Valgast Riia poole.

Minu järgmine samm oli sihitud tarviliste tööjõudude leidmiseks. Selles olime meie eriti raskes seisukorras, kuna meie naabrid lätlased palju parematel tingimus-

ei olnud. Tuli alles tutvuneda oma tulevaste kaastegelastega ja tarvitada neid, kellel oma kaasteenijate hulgas suurim usaldus oli. Ka ruumide puudus takistas tööd: esimene Eesti raudteevalitsus organiseeris ennast esialgu ühes toakeses Nunne uulitsal asuvas väikeses raudteemajas. Eraldi heameelega ja austusega tuletan ma meelde oma esimesi abilisi härrasid Elias't, Reiners'i ja Nigols'i. Kaht esimest katab juba vaba kodumaa muld. Aga ka nendest organiseerimisraskustest saadi üle, sest ühise asja edendamiseks ei puudunud kellegil hea tahtmine, vilunud tööjõudusi tuli juure ikka rohkem ja ka ruumide puudus vä-

henes sakslaste lahkumisega. Igatahes, kui 9. detsembril esimene osa raudteedest meie käsutamisele tegelikult üle läks, olid meil vastavad juhtivad jõud selleks valmis.

Kuid enne veel kui meie osagi raudteid sakslaste käest üle jõudsimе võtta, algas enamlaste pealetungimine, ja Narva langes nov. kuu lõpul nende kätte. Sõjategevus pani vast sündinud raudteevalitsuse peale suured ülesanded. Õnneks olime Tallinna raudtee peatehased juba oma valdamisele saanud, ja seda väikese sõjakavalusega. Ma olin kuulnud, et saksa Werkamti (töökodade) juhataja ja tööliste vahekorid terav on ja tarvitasin seda asjaolu kohe ära, seletades Tallinna Verkehrsabteilungi (liik. osak.) juhatajale, tublisti liialdades, et töökodade juhataja elu hädaohus on, kui ta veel kauemaks siia jääb. Hra Reiners aitas ka kaasa ja teisel päeval (kuupäeva ei mäleta) lahkus töökodade juhataja Tallinnast ja töökojad võeti temalt sepameister Grossi poolt meie valdamisele. Sellega algas ka nende kasutamine meie raudtee ja riigi tarbe kohaselt. Et töökodade esimene ülesanne oli vedurite ja vagunite parandamine, on isenesest mõistetav. Kuid olgu siinkohal ka öeldud, et esimene laiaroopa soomusrong J. Pitka algatusel raudtee töökodades valmis tehti, samuti nagu kõik teised laiaroopalised soomusrongid.

Nagu juba öeldud, oli algusest peale raudteelaste hulgas meeleolu hea ja Eesti iseseisva riigi loomise mõtete pooldamine üldine. Kuid meie sõjaväe esialgne nõrkus ja sellest tingitud aegapidine, kuid alaline taganemine ja enamlaste agentide aktiivne tegevus ei jätnud oma mõju ka siin avaldamata. Tekis teatav kõhklemine väikse arvu alamteenijate ja tööliste keskel. Põnevusega oodati esimest palgamaksmise päeva. Suur mure noorele raudteevalitsusele. Aga saadi üle: osa kandis riigikassa, osalt andsid jaamade kassad; agitaatorid, kes kõige halvemat ette kuulutasid, jäid pika ninadega.

Peale 16. detsembril ettevõetud Ajutise Valitsuse kukutamise katset ja peale polkovnik Laidoneri sõjavägede ülemjuhatajaks nimetamist arvas raudteevalitsus tarvilikuks raudteed sõjaseisukorra alla viia, mis ka vägedeülemjuhataja sellekohase korraldusega sündis. Karmi käega tuli distsipliin alal hoida, mis täiesti korda läks, tänu suurema osa raudteelaste vastutulekule ja seisukorrast õige arusaamisele.

Suurt muret tekitas raudteevalitsusele Narva äravõtmise tagajärjel Tallinnasse põ-

genejate raudteeametnikkude vool. Kõik tungisid minu juure abi paluma; peaaesjalikult korteri puudus oli suur. Tol ajal võttis raudteevalitsus n. n. punased kasarmud oma valdamisele, et põgenejatele ulualust anda.

Vilumatus raudteelasanduses väljendas ennast nõudmistes, mis operatiivstaabi poolt sagedasti raudteevalitsusele esitati: ei antud teada, mis ja kui palju midagi, kas varustust või mehi taheti Tallinnast frondile saata, vaid nõuti nii ja nii palju vaguneid, platvorme ja eraronge, kuna veerev koosseis äärmiselt väike oli. Mõnekümne ree, vankri ja suurtüki saatmiseks nõuti mõnikord paarkümmend vagunit. Vanal aulväärt Eliasel (tolleaegsel liikumiseosak. ülemal) tõusid juuksed püsti sarnaste nõudmistest juures. Läbirääkimistel vägedeülemjuh. Laidoneriga saime ka sellest üle: nõuded hakati esitama veetava kraami ülesandmisega, kuna vagunite arvu määramine juba raudtee hooleks jäi, mille tõttu nende ärakasutamine kokkuhoidlikuks muutus. Siia aitas mõjuvalt kaasa insener Sulgi tegevus sõjaväe staabis.

Peale uue aasta — 1919 — algas meie sõjaväe võidurikas pealetungimine: Tapa, Tartu, Narva, Valga, Võru, Petseri võeti tagasi. Kuid selle tõttu kasvasid raudteevalitsusele uued mured. Meie olude kohaselt ei olnud Tartus, Narvas ja ka Valgas enam niipalju teenijaid-töölisi tarvis, kui vene ajal, enamlaste ajal ja ka saksa okupatsiooni ajal neid oli. Raske südamega tuli inimesi tööta ja teenistuseta jätta, aga ei olnud midagi parata. Kui vähegi võimalik paigutasin ma neid jällegi ametisse, välja minnes 8-tunnilisest tööpäevast, ehkki küll teadmiseiga, et normaal aegadel paljud üleliigseks osutuvad.

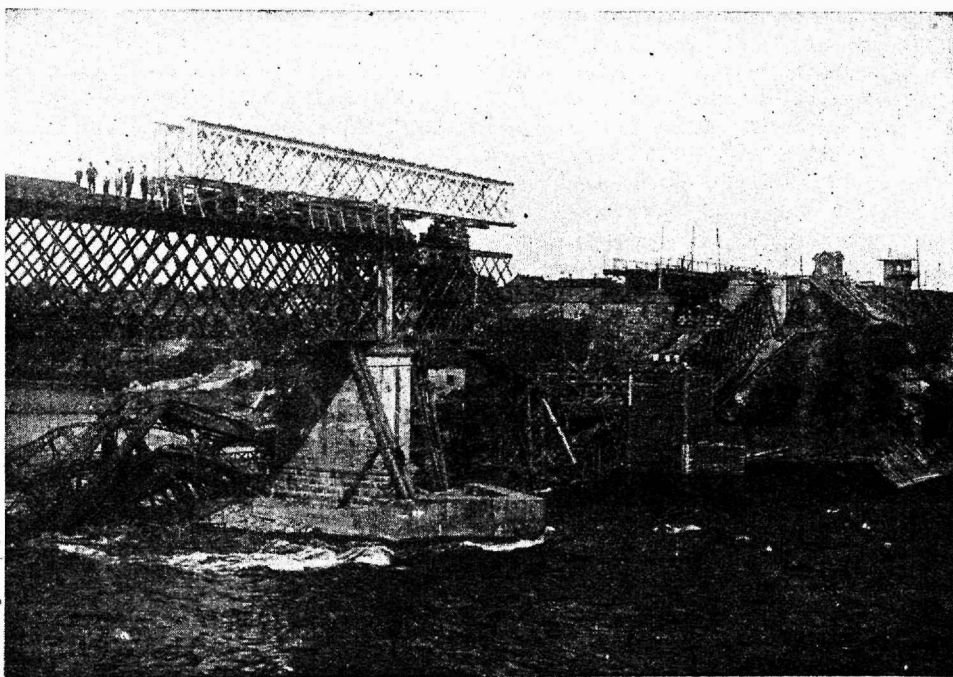
Võidurikaste väeosade kannul² liikusin ma terve raudteevalitsusega, et korraldada töid tagasivõetud jaamades, lõhutud sildade ja tee parandamisel, side loomist sõjaväe ja tema seljataguse vahel. Viimase, s. o. side loomise alal võistlesid omavahel kolm asutust: Raudteevalitsuse telegraafi osakond (Kapsi), siis posti ametkonna telegraafi tehnikud (Rikand) ja sõjaministeeriumi side osakond. Ühelgi ei puudunud hea tahtmine, agarus ja soov teistest ette jõuda.

Soomusrongide valmistamine sündis raudtee tehastes, mille tõttu kõige paremad vedurid ja kandejõulisemad vagunid veo-teenistusest sõjaväljale läksid. Ka andis

soomusrongidele raudteevalitsus vedurijuhid, kellede elu samuti alati kaalul oli, kui sõduritelgi. Olgu meele tuletatud vedurijuht A. Millmann, kes 1919. a. jaanuari lõpul soomusrongil Elva ja Pritsu jaamade vahel surma sai. Ka soomusrongide liikumiskorraldajaid komandeeris raudteevalitsus sõjaväljale (Trubok, Kask, Allik).

Lõhutud sildade parandustöid toimetasid suuremalt jaolt raudteelased. Kui ka sõjaväelased osa võtsid siis ikkagi raudtee inseneride juhatusel ja nende poolt väljaõttatud projekti järgi. Seda nägin ma isiklikult Kabala, Elva, Piusa ja Koiva jõe

2—3 Läti raudteelast kaasas oli, kokkulepe. Põhja-Lääne armee esitajatega sõlmisin ma ka kokkulepe tol ajal kui nende väeosad võidurikkali üle Narva jõe tungisid. Mõlemad kokkulepped võiksid Eesti raudteede ajaloo kirjutajale materjaliks olla, illustreerides, missuguseid eriülesandeid sõjaolud noore raudteevalitsuse peale panid. Sarnaseid erakorralisi ülesandeid oli palju, näiteks purustatud Narva silla kiire parandamine ülemjuhataja käsul, sõjavägede üleviimine Narva frondilt Pihkva frondile, sealt Landeswehri vastu, siis jällegi Narva frondile, kui Judenitschi armee taganes; viimasel pu-

Narva ajutine raudteesild ehitamisel (1919. a.).

silla (Stakelni) parandustööde juures. Kuid imelikul kombel katsus ikka keegi pool afferisti sarnane sõjaväelane, kes ennast inseneriks ja kapteniks nimetas, raudteel ste töö ja tegemise omaks kuulutada. Iseäranis osavaid abilisi sildade parandamisel oskas teede paranduse osakonna ülem insener Tariland soovitada (teemeistrid Deener ja Leberecht).

Sõja rinde laienemine laiendas ka raudtee töid: rongide liikumist pidi korraldama kitsaroopalisel kuni Marienburgini, ajutiselt koguni kuni Alt-Schwaneburgini, laiaroopalisel kuni Staklnini. Lätimaale ulatavate teosade ekspluateerimise kohta sõlmisin polkovnik Semitaniga, kellel veel

hul taudide vastu võitlemine.

Peale meele tuletatud, sõjalistest oludest tingitud raskuste oli raudteelastel ka teiste harilikkude, kõikidele kodanikkudele omaste murede ja raskustega võidelda. Toiduainete puudus, näiteks, murdis maha mõnegi mehe meele, ei edenenud raske töö soovitalval määral töökodades, nälgitud näod olid mures enese ja veel suuremal määral oma perekondade pärast. Kes ei mäleta neid sõitused kümnete kilomeetrite kaugusele, et mõni nael jahu või kartulid koju tuua. Isegi streigini kippus asi minema, aga saadi üle.

Ja just see ülesaamine kõigist raskustest, see tunne, et kõik oma kohuseid ennasti-

salgavalt täitsid, oma vaba kodumaa loomist jõukohaselt toetasid, Eesti rahvale vabaduse kätte võitmisest võimsalt osa võtsid, peaks, minu arvamise järgi, küll kõigile tolleaegsetele raudteeteenijatele armsam mälestus olema.

Kuidas on raudteelaste teeneid peale vabadussõja lõppu hinnatud? Rahuajal nimetatakse raudteid riikide majanduselu tuiksooneks, sõja ajal on nad seda veel rohkem. Nad on see Atlas, kes oma oladele võtab kõik relvad ja varustuse, mis sõjaväele tarvis ja neid sinna muretseb kuhu tarvis, kes abivägesid lahingus väsivatele sõjameestele järele toob, haigeid ja haavatuid varjupaika veab, kes iialgi ei uinu, kes alati on valmis käskusid vastu võtma ja neid kiirelt täitma; raudteelased on üks sõjaväeosa, üks tähtsam ja kandvam osa. Nii on igal maal raudteedest sõjaajal aru saadud ja raudteelasi ja nende tegevust vääriliselt hinnatud. Kümme aastat on mööda läinud ja ma loodan, et igasugune pahameel kadunud on, mis ehk mõnelgi raudteelasel tekkis, kui raudteede tegevus ei üldiselt, ega ka üksikute raudteelaste teened väärilist hindamist ei leidnud, sellepärast võin ma rahulikult sellest küsimusest mõni sõna kõnelda. Ei tohiks minu sõnad ka neid pahandada, kellest see hindamine omal ajal olenes ja kes juhuse mööda lasksid minna, et tänutundmust inimeste südamesse istutada, mis igal sarnasel mälestusepäeval, nagu praegune kümne-aastane Eesti riigi asutamise päev on, uuesti lõkkele oleks lõõnud. Igal nähtusel on omad põhjused, nii ka siin: siin meie ükskõiksus, vilumatus, osalt väiklus. Eesti seltskonnal ei olnud kunagi

raudteelaste perega tegemist, temal puudus üldse tutvus raudteelasjandusega. Muidu ei saaks kuidagi aru, kuidas näiteks, kindral Sootsi raamatus „Eesti vabadussõda,“ Eesti raudteede tähtsusest ja tegevusest vabadussõjas ühte sõnagi ei leidu, nagu oleks meie sõjaväel seitsmepenikoormasaapad jalas olnud ja kõik veod telegraafi traate pidi tehtud. Ei olnud ka esimestel aastatel peale sõja lõppu teedeministri, kes raudteelaste vabadussõja teenete hindamise vajadust oleks vastavas kohas rõhutanud, õigemini ei olnudki teedeministri, vaid kaubandus-tööstusminister täitis teedeministri kohuseid. Võib olla, et ka parteidevahelised lahkarvamised õiglast hindamist takistasid ja sellepärast raudteelaste kodanlised teened silmapaari vahele jäid, kui mitte arvesse võtta hiljem antud väikesi mälestusmärke. Kuid jätame süüdlaste, kui niisugust termini üldse tarvitada soovitav, otsimise. Õiglasem, ühtlasi kõige valjum inimese tegevuse hindaja on tema südametunnistus ja ma olen oma mälestuste ja muljete põhjal, mis minule jäänud vabadussõjaaegsest hoogsast kaastööst raudteelastega, veendunud, et nende südametunnistus lubab Eesti vabariigi kümneaastast juubelpäeva pühitseda kindla teadmise, et nad oma kohustuse kodumaa vastu raskel ajal on täitnud ja veelgi täidavad, kui saatus seda peaks tahtma ja isamaa neid kutsub. Ma loodan ka, et Eesti tulevane vabadussõja ajaloo kirjutaja ei saa Eesti raudteede ja raudteelaste tegevusest tol tähtsal ajal vaikides mööda minna ja seda õiglaselt valgustab.

Insener K. Ipsberg.

Posti-telegraafi-telefoni teenijate osa Eesti vabariigi chitamisel ja kindlustamisel.

H. Rikand.

Selle osa juured ulatuvad tagasi veel „õndsasse“ tsariaiaga, samuti nagu kogu meie iseseisvus mitte vähesel määral läinud aegade ideaalidest, ihadest, mõtetest, töödest ja püüetest välja on kasvanud. Siiski, hoolimata kõigest huvist, mida eesti postiteeniija rahvuslisi sihte taotleva tegutsemise valgustamine vene- kui ka okupatsiooni-ajast mitte üksi ametkonna enese teenijate perele, vaid ka kõrvalistele isikutele pakkuda suudaks, ei saa neist tema teenetest siinkohal ruumi puudusel kahjuks kõnelda. Olgu siin vaid meele tuletatud:

1) kurikuulus levangulovi salaringkiri, millega postiteeniijaile ära keelati eesti- ja läti kirjanduse-, karskuse-, hariduse-, laulu- ja muist seltsidest ning ühingutest osa võtta, ja 2) lugu 1917. a. 1. mai rongikäigust, kus eestisoost postiteeniijad kõige keelude, ähvarduste, sõimu ja isegi sülitamiste kiuste julgusid esineda kutseühisuse lipuga, millesse nad diplomaatliste võtetega Eesti värvid mahutada olid osanud. Päeval olid märatsevad madrused isegi Estonia teatri- ja kontserdihoone katusele eesti lipud maha kiskunud, postiteeniijad aga olid ai-

nukesed, kes selle lipu alt ei taganenud.

Lubatagu siis iseseisvuse esimesest viirastulisest silmapilgust algada.

1918. a. 23. veebr. õhtul nõudsid enamised võimud Tallinna postkontorist kõik seal leiduvad vabad summad „laenuks“, mis peagi „ära tasuda“ töotati. Pärast kuulsime, et samal kombel ka teiste riigiasutuste summad „laenuks“ olevat võetud. Aga õõsel olid nad laevadel Peterburi suunas minema tossutanud.

Saabus 24. veebruar oma rohkete üllatustega. Uudis enamliste võimude põgenemisest, kohale jäänud „vähemate seltsimeeste“ kohmetus ja mõnesugused abitud väljaastumised, üldine segane meeleolu, tuleviku selgusetus, siis õhtupoolikul iseseisvuse manifest raekoja seinal, mitmel pool linnas kuulipildujate ragin tühjade padrunitega — „seltsimeeste“ hirmutamiseks jne. Ja siis käsk — ei mäleta, kas eesti päästekomiteelt või ajutiselt valitsuselt, järgmisel päeval iseseisvuse väljakuulutamise pühitsemiseks püha pidada. Selle käsu andsin esimeste eestikeelsete ametliste telegrammidega linna postijaoskondadele edasi. „Как он смеет? Что это Tallinn? Почему не Ревель?“ pahatsesid võõrast soost ametnikud. Kuid hõisates haaranud neiu Tammik, hra E. Kesküla kasvandik, telegrammid, et neid aparaadil üle anda. „Issake, eestikeelsed ametlised telegrammid?! Kas see pole unenägu?“

Agas just 25. veebruaril ilmus saksa veltveebel, või mis ta oli, soldatide rühmaga postile, lukutas meid kõiki kaheks tunniks ühte tuppa ning andis siis käsu kontorist igaveseks lahkuda.

Siis tegid „kultuurikandjad“ puhta töö. Kogu Eestis suluti viimane kui üks postiasutus, konfiskeeriti kõik rahasummad ja isegi teenijaile juhusliliselt veel väljamaksmata palgad. Konfiskeeriti margid, raamatud, tokumendid ja isegi korrespondents. Mõõbel tiriti laiali ehk lõhuti lihtsalt ära ja aeti ahju, nahkpaunad löigati rihmadeks ja saapasäärteks. Teenijad, Tallinnas üksi üle 550, heideti uulitsale. Nad evakueerusid suurelt osalt Venemaale, eestlastest aga jäid paljud kodumaale ning valgusid siin maale või kuhu keegi sai.

Ei luba ruum okupatsiooni kurvast ajast rääkida. Üks näide olgu siiski toodud sakslaste „kultuuritööst“. Ühes saksakeelses lehes Riias ilmusid kaardid: „Die Entwicklung der Landespost in Liv- und Est-

land“. 1 kaart: 1918. a. aprilli algul — kogu Eesti ja Liivimaal mitte ühte postiasutust. 2 kaart: aprilli lõpul on avatud juba kontorid Tallinnas, Viljandis, Tartus ja Valgas (Läti osa jätan kõrvale). 3 kaart: mai keskpaigas on juurde tulnud 8 kontorit ja 4 kaart: juuni lõpul veel mõned üksikud asutused juurde tulnud. Kui sakslaste võim novembris langes, ei olnud nendel Eesti osas mäletavasti kahtekümendki postiasutust töötamas.

Kuivõrd okupatsioonivõimude poolt päälesunnitud postilagedus inimestele pahan-dav oli, võib aimata Lehtse mõisa omaniku parun Huene poolt mulle 1919. a. 11. jaanuaril saadetud ülihuvitavast kirjast, kus hra Huene tolle lageduse üle kaevates palus „endist veneaegset korda jälle sisse seada“.

Eesti posti, telegraafi ja telefoni tekkimine.

Raskelt lasus 1918. a. septembris-oktoobris veel Saksa raudrusikas väiksel Eestil. Aga ometi kasvas ja paisus meis, endistes postiteenijais, instinktiivne tunne, et asi nii ei jää. Me hakkasime üksteisega rohkem kontakti otsima, et kui midagi peaks juhtuma, siis... Püüdsime ka teateid nõutada, kas ja kus maal või linnas peaks endiseid ametivendi leiduma. See oli raske ülesanne, sest kirjutada sarnastest asiadest oli kõvasti keelatud. Selgituse katsete tulemused olid kurvad. Väljastpoolt Tallinnat saime teateid ainult mõneteistkümmne inimese kohta. Vahejalituse kontoris „Kosmoses“, S. Karja tän., kus ametis olin, pidasime sakslaste valvest hoolimata eesti posti loomiseks tasahiljakesi koosolekuid, hakkasime takse välja töötama jne., teadmises, et kui võõras võim langeb, siis meie valitsusele ta töös ja riigi loomises küll kõige enne ja kõigepäält posti- ja telegraafi-ühendusi tarvis läheb.

11. novembril ilmus kod. Jaan Poska allkirjaga teadaanne: „Eesti Ajutine Valitsus Eestimaa rahvastele“, milles öeldi, et „Ajutine Valitsus oma takistatud tegevust uuesti on alanud“.

13. novembril ühes kirjaliku tunnistusega nr. 42, et olen Tallinna p.-t. kontori komandandiks määratud, andis kaitseleidu ooberst hra Unt mulle käsu kontor valve alla võtta ja selle sissekäikude juurde vahid välja panna, et sakslased postkontorist midagi välja viia ei saaks. Käsu võtsin kohe tähmisele, ja seda päeva hakkasime eesti

postiametkonna asutamise päevaks lugema. Ühtlasi asusime viimasel ajal ikka käepärast olnud ametnikkudega postkontori endisesse arveosakonna ruumi tööle.

Eesti kaitseliitlaste vahile ilmumine pani saksa Landesposti ülema hra Gollatzi ärevusse. Hakkasid telegrammid lendama Tallinna ja Riia vahel. Tagajärg oli: post anti meile üle, aga kui mu kuulutuste pääle järgmiseks hommikuks suurem kogu endiseid teenijaid kokku tuli, võeti üleandmise käsk tagasi. Ärevate sõdimiste järele saime Tallinna postitegevuse lõpulikult alles 19. nov. oma kätte, välja arvatud rahakaartide väljamaksmine, mida sakslased ise veel mõni päev jätkasid.

Paralleelselt käis aga kõigeägedam töö posti, telegraafi ja telefoni ühenduste käimapanemiseks kogu Eestis. Praegune peatelegraafi kontori ülem, tehnik Kesküla seadis kokku teateid telegraafiühenduse võrgu ja aparaatide arvu kohta, mis viimaseil vene päivil Eesti piirides olid töötnud, et sakslastelt telegraafi ülevõtmisel selles, mida nõuda võime, tarviliselt kursis olla. Samuti töötas ta välja ühenduste kava, mis oli vajaline rahuldava telegraafivõrgu loomiseks.

15. novembril kinnitas teedeminister hra F. Peterson temale esildatud esimesed Eesti posti-telegraafi taksid. Posti t.-t. asutuste ülemaalse võrgu loomine oli äärmiselt raske.

Jagasime siis kogu maa kümneks rajooniks, märkisime kohad, kus esimeses, kus teises järjekorras meil kontorid avada tulevad, ja tahtsime igasse rajooni ühe vanema, viluma ametniku instruktorina asutusi avama saata. Aga seal avaldus, et ei saagi kümme inimest välja saata, vaid hädavaevalt ainult üheksa. Tegime siis kiiruga rajoonides mõnesuguse ümberjaotuse ning saatsime 9 inimest välja. Peale pikema juhatuskirja, mis selleks välja olin töötnud, andsin neile veel suusõnalisi seletusi kaasa. Et Tallinnas absoluutselt kõik teadmata oli, kas ja mis üldse kohal asutuse avamiseks leidub ja kui suur võiks kontorite esialgne tegevus olla, said instruktorid voilituse omal äranägemisel kohtadel kõige hädavajalisemat meestikku määrata, ruumide, postivedajate, mööbli puudusel aga selle laenuksaamise ja muidu kaasaaitamise pärast postiasutuste avamise otstarbel omavalitsusasutuste, kohaliste seltside ja ühingute ning seltskonnategelaste poole pöörata. Asutustes operatsioonide avamiseks puudusid iga-

sugused tähikud, kaustad ja raamatud. Andsin käsu läbi ajada mingisuguste olemasolevate veneaegsete tähikutega ning nende puudusel ise kõige lihtsamaid valmistada. Andsin käsu kuni postmarkide väljasaatmiseni kõik maksud sularahas võtta, sellest kirjadel ja teistel saadatel märget tehes: „Makstud“, „Võetud“ ehk „Tasutud“ nii ja nii palju, seda vastuvõtja allkirjaga kinnitades, milleks kodanikke üles kutsuda ka lihtkirju postiasutustes isikliselt ära andma: Esialgu avati ainult sisemaaliste liht- ja tähtsaadete, ajalehtede ja telegrammide vastuvõtmine. Kuni eesti kalendritemplite valmistamiseni soovitasin kas veneaegsetega, kui neid olemas, ehk mõnesuguste ajutiste, näit. gummitemplitega läbi ajada ning kõigist oma korraldustest, ametisse võetud isikutest ja asutuse avamise päevast käskisin postivalitsusele teatada. Suusõnaliselt kriipsutasin eriti alla, et ükski teenija kuski vormide külge rippuma ei jääks ja vastavate raamatute ehk tähikute puudusel midagi tegemata ei jätaks, vaid, olgu mis iganes on, asja ikka nii või teisiti edasi ajaks.

Väga raskendas loomistööd rahapuudus. Teades, et ka ajutisel valitsusel rahast suur puudus oli, ei läinud ma teda alguses rahapalvega tülitamagi, vaid laenasin „Kosmose“ ärijuhilt hra Karbilt isiklisel vastutusel 3000 idamarka, millest igale instruktorile umbes 50 marka, loe viiskümmend marka, teerahaks ja muiks kuludeks kaasa andsin. Ülejäänud rahaga hakkasime Tallinnas tegutsema ning seniseid asutusi ja tekkivat postivalitsust kõige tarvilisege varustama.

Instruktorite sõidukulud ja päevarahad, avansidena ning tagantjärgi tasutud summad kokku võetult tegid välja kokku 2900 mk.

See oli aukartustäratav, hiigla töö, mis instruktorid ära tegid, eriti mõned neist. Esimese poole kuu jooksul, kuni novembri lõpuni, oli 70 postiasutust avatud, nii siis läbistikku iga kahe päeva jooksul üks asutus iga instruktori peale. Igal mehel läbistikku kahe päeva jooksul paigast paika rännatud, kohtadel asutuste jaoks ruumid otsitud ja üüritud, endise kontori laialikanud varandus ilma pealt kokku korjatud ehk selle võimatuse korral hädavajalisemad asjad ja mööbel siit-säält laenatud. Jumal teab millise ime näol kuski ametnik-ülem ningi isegi vahest teisi teenijaid esile nõiutud, neile tarvilised juhatused antud, kuidas

ilma vormiliste raamatute ning tähikuteta ja ilma käsiraamatuteta asju aetud, posti-vedaja kaubeldud ning postikäigu plaan ja suun määratud oludes, mil veel teada polnud, kas ja kuhu asutatakse lähemal ajal naabriasutus, missugusega vahetust toimetada. Seltskondlistelt asutustelt ja vallavalitsustelt kaubeldi toetuski rahas ehk natuuras — need olid, üldjoontes, instruktorite kangelasliku rüngamise tulemused. Ei ole liialdatud, kui ütlen, et poleks need töömehed nii ennastalgavalt tegutsenud, tõepoolest — postivõrgu vähem edukas loomine oleks võinud meie algavale vabadussõjale ning sellega ka meie iseolemisele saatuslikuks kujuneda. Tänutunde ja heameelega mälestan praegugi veel nende tööd.

Oli esimene, kõigehädalisemaks tunnustatud, asutuste võrk loodud, siis võis juba instruktoreid muude tarviliste tööde juurde tõmmata ja asutuste avamist harilikumal teel toimetama hakata. 1918. detsembris avati 12 postkontorit ja 2 agentuuri, ning 1919. a. 16. märtsiks kokku seatud eesti vabariigi postiasutuste esimese trükitud nimekirja järgi oli postkontoreid ja agentuure kokku terve sada.

Rääkides instruktorite teenetest ei saa ka märkimata jätta kõigi teiste teenijate tööd ja teeneid, mis nad üles näidanud, eriti ametkonna organiseerimise- ja loomisaastatel. Ruumi puudusel pole võimalik üksikilade järgi ülevaateid pakkuda, toon vaid siit-säält juhuslisi katkendeid.

Juba seegi oli koormav, et algul kõik postisaadetised tulid rahvalt isiklikult vastu võtta ning templite puudusel käega iga saadetisele kuupäevad peale kirjutada. Kaalud, isegi kirjade jaoks, puudusid paljuil asutustel, kuna ju sakslased kõik, mis kätte said, ära olid pühkinud, ja kui kirjadega veel umbkaudugi hakkama saadi, oldi pakkide kaalumiseks säärases hädas, et, näit., mõnes vähemas maa-asutuses isegi rohkem kui aasta jooksul pakkisid lähemais kauplustes kaalumaskäidi.

Suuri raskusi oli rahakaartide sisseseadmisega. Ei olnud ja meil alguses kindlat rahaüksust. Liikumaskäidi olid ida-, tsari-, duuma-, kerenski- ja soome rahad. Nii ei olnud võimalik raha kassasse vastuvõtmist ja teises kohas väljamaksmist sisse seada. Tuli siis olude sunnil raha ühes kaardiga saata ja sihtkohas adressaadile välja maksta. Alles 1919. a. 16. juunist avanes võimalus

rahakaardi operatsioone täiel määral ja ilma raha edasisaatmata toimimama hakata.

Raskemaid asju oli kogu vabadussõja kestel ja veel pärastiki mõni aeg postivedu. Riikliste summade äärmisel vähesusel oldi sunnitud paljusid maakohtades valdade lahkust tarvitama, kes postiveoks küüti andsid. Aga küüdimehed ilmusid tihti korralt, suurte hilynemistega, jäid aga küllalt ka hoopis ilmumata. Kus vedu maksu eest sündis, seal ei saanud nendega kestva lepingut sõlmida, sest raha väärtus langes päevade kaupa, nii et isegi ühekuulisi lepinguid enne tähtaega ümber sõlmida tuli. Sageli ei tahtud postiteenijaid kaasa võtta, kui posti väärtus seda nõudis jne. jne. Aga oli nüüd traktidel mis oli, otse väljakannatamata oludes tuli postivedu raudteel toimetada. Laiarööpalistel liinidel ei antud postivaguneid algul üldse, ehk kuigi anti, siis kõigest üks — kaks nelja liini peale. Nii tuli posti vedada reisijate ja kaubavagunites. Esimestel aegadel ei antud alati kupeedki, vaid postikaaslased pidid kõige oma kraamiga otsatus reisijate ja sõdurite tungis — mõeldagu ainult, et neil aegadel ruumi puudusel isegi vaguni katusel sõideti — sekeldama kirju, postkimpe, kotte ja pakke sorteerima ning vahetama! Postkottide äärmisel puudusel aga sündis kirjade vahetamine suurel määral ainult nõõriga seotud kimpudes, missugustega ümberkäimine mitmeti tülikam. Vahetust tuli toimetada arutihti läbi akna, sest et võimatu tungi tõttu isegi vahest reisijad sunnitud olid seda teed tarvitama. Küünalde ja petrooleumi puudumisel tuli postivahetust mõnigikord õõsiti täielises pimeduses toimida, mis vähemalt väärtusade fiste suhtes otse hädaohtlik oli. Kuidas sarnastel oludel ikkagi hakkama saadi ja suuremad õnnetused ning pahandused ära hoiti, seda ei tea küll praegu vist nood kangelased — postisaatjad isegi enam. Kui pärastpoole postivagunid anti, olid need võimatus seisukorras: külmad, lõhutud ja äärmiselt mustunud, lõhkenud veetorudega, rikkiläinud klosettidega. Sõitjate massid, eriti sõjaväelased, viimased isegi käsigranaatidega oma „õigust“ tõendades, tikkusid postivagunisse. Et noil aegadel ükski rong õigel ajal jaama oleks jõudnud, oli sama hea kui kuulmata ime; hilynemised kestsid ikka tundide ja poolte päevade kaupa, jah, isegi 15½-tunniline hilynemine on meelde jäänud. Mis see tähendas va-

gunis vintslevalle postisaatjaile, mis see tähendas rongi ootavaile jaamadesse sõitnud postivahetajaile ja ka asutustele ning üldisele postitööga isegi traktidel, võib küll vähikki taibata.

Ei olnud parem lugu ka telegraafi ja telefoni aladel. Samuti nagu äraminejad sakslased püsse ja laskemoona, mida nad ära vedada ei suutnud või ei viitsinud, merre ja jõgedesse loopisid, ainult et neid mitte Eesti pinna kaitsjaile jätta, vedasid nad siingi Saksamaale mida aga suutsid, ehk jälle hävitasid või vähemalt püüdsid rikkuda, mis kohale jäi. Tallinnast, kus vene ajal rohkesti aparate oli, viisid nad pea kõik morsed ja kalli 4-kordse Baudot aparadi ära. Õnneks aga sai Tallinna kontori juhataja hra H Anto, kelle sakslastele Tartusse, kus nad peatuma olid jäänud, järgi komandeerisin, neilt 13 morset tagasi, milledest siis ka kohe suurem osa esimeste eesti sõjaväeosade tarvitada anti. Paides olid sakslased telegraafi juhed maha kerinud, mimmel pool telefoni kommutaatorid ära rikkunud ja sidepulgad kõveraks peksnud. Suures Väinas olid kaablid ära rikutud ja nii ühendus Saare- ning Muhumaaga hävitatud. Laod olid materjalidest peaaegu tühjaks tehtud. Aga ühendusi oli vaja luua. Seisukord oli enam kui ühel korral meeletult. Mäletan, kuidas kord laovalitseja sõna tõi, et ta viimased 15 puuda traati Viru väerinnale ära saatnud. Lihtsalt käedki langesid alla selle kohutava teate juures. Pääsesime õnnetusest, mille võimalikkude tagajärgede ulatust arvatagi ei oska. Keegi oli teada saanud, et sakslastel, nende kiirel tagasitõmbamisel, Valka kuhugi õuele hea hulk liinimaterjali maha olevat jäänud. Neid otsima saadetud isik leidiski umbes 7 vaguni täit materjale. Selle materjaliga, millele lisaks vähemtähtsaid juhesid maha keriti, tõmbasime liine, nagu neid esimeses joones sõjavägi vajas, ning rahuldasime sõjaside nõudmisi materjalide andmise asjus.

Telegraafi aparatuuride poolest saime siiski võrdlemisi lahedasti hakkama. Nimelt olid mitmed asutused sakslaste tuleku eel mõnedki morsed hästi ära peitnud, isegi maasse kaevanud, ja kui raudrusikamehed Eestist lahkusid, ilmusid ka peidetud aparaadid päevavalgele ning pandi tööle. Ka sääl oli postiteenijate instinkt õiget suuna tabanud.

Kuida kirjeldada murdmist, millega vähesed tehnilised jõud sõjamõllus purunenud

ehk vaenlastest meelega hävitatud liine ja lule seadsid või sootuks uusi ühendusi ehitasid oludes, mida ainult viletsuseks eneseks nimetada võidi! Taganeva vaenlase järel viie mehega, nii siis harilisest remondikonnist umbes poole arvu inimestega 38 kilomeetrit rikutud liini (Kehrast—Tapani) ühelainsal lühikesel talvapäeval üles ühitada nelja juhe tõmbamisega — sellest väikse näitena toodud tõsiasjast üksi juba võib iga kõrvalinegi isik kujutleda, millise hiiglatööga inimesed korda said. Kui veel arvesse võtta, et selle liini 8-kilomeetrilises lõpuosas (Lehtsel Tapani) mitte ühte püsti seisvat posti ei ledunud, ja et tööd loomulikult ka õõ pimeduses tuli jätkata, siis peab küll tahtmatalt küsima: Kas see pole kõik muinasjutt? Oli siis sääranne töö üldse võimalik? Aga ometi tehti sarnast tööd lugemata kordadel.

Tartu vabastamise ajal tuli operatiivstaabist käsk: homme hommikuks kella 10-ks Tallinnale ühendus Tartuga jalule seada! Homme hommikuks kella 10-ks? Aga kui nõudsin vedurit, pole anda! — Dresiinat? — Pole anda. — No siis vähemalt roolikut? — Ei ole sedagi. Mida pidid siis tegema? Tapani oli ju juhesid, olgugi et äärmiselt vähe ja kõik juba hädalisteks tarveteks okupeeritud, aga Tapalt Tartuni, aga Tapalt Tartuni? Helde aeg, ümarguselt oma 100 versta põhjalikult rikutud liini! Kes teab, kas on kogu selle maa peale paarkümmend postigi püsti. Midamoodi sarnastes oludes töötati ja kuidas toime saadi, ei tea küll vist need tegijad isegi enam.

Mis tähendas Narvas kuusid kestva pommitamise all alaliselt lõhutavaid liine töövõimelistena hoida, lõhkevate granaatide, lendavate kildude ning schrapnellivihma all murdunud poste püstitada ja juhesid parandada, kus mehaanikud Treufeld ja Orn võrratut enesesalgamist ja kõrget kohusetunnet avaldasid, millest hra teedeministrile teatades neile autasu palusin määrata. Selle tegevuse kirjeldamine vääriks kirjaniku sulge.

Ning teenijad üle kogu maa väiksemaiski asutustes? On katsutud näpuga näidata: teil oli suur mehestik! Tõesti? Tolle töö, noide tingimuste ja olukordade jaoks? Kas on need näpuga näitajad vaevaks võtnud küsida, kui palju kordi tuli liinidele tõmmata ajutisi juhesid, neid kord väljakaablitega, kord juhulise jämedusega traatidest ilma mingi finutamiseta kokku

jatkates ning neid katkistele isolaatoreile asetades, enne kui järk-järgult korralikuid liine ehitama saadi hakata? Kas on nad mõelnud mis tähendas see, et vabadussõja algusest päale viimane kui üks asutus sõjavälja posti-telegraafikontoriks loeti, kus sunduslik õöpäeva teenistus maksev oli? Ja kui veerandaasta järele leiduski võimalus 37 asutuses üldteenistusvälistust piirata, jäi 24-tunnilise töö nõue sõjategevusse puutuva ühenduse pidamine ja sõjaväelaste korrespondentsi kohta ikkagi maksma. On nad mõelnud, millist tööd andis see viimane, s. o. sõjaväelaste korrespondents, millel veel kuni 1921. a. 1. septembrini, s. o. tervelt poolteise aasta jooksul pärast sõja lõpetamist kohtanimetust ära märkida ei lubatud?!

„Teenijad ei lahkunud ka kõige ägedama vaenlase tule all oma kohtadelt. Isegi siis, kui 10-tollilised pommid linna langesid... Ühel õöl, vist teisel jõulu pühal, langes järjestikku 8—10 pommi (10-tollisi) Narva postkontori lähedale, purustades mitmeid hooneid. Kontori akende klaasid purunesid kildudeks. Külma tungis ruumidesse, kuid telegraafi teenijad jäid kohtadele, kellelegi nendest ei tulnud meelde keldri varjule pugeda, kuhu kõik elanikud end peitnud olid... Magasime kontoris põrandal, riidest lahti võtmata. Tuli iga silmapilk sõjaväelaste nõudmisi sideteenistuse alal täita. Teenijad olid täitsa väljakurnatud...“

Nii kirjutas Narva postkontori ülem hra Seeman. Kuid — otseteed pommitamine maha arvatud — kas ei andnud sama nälg, sama murdev töö ja pea samad magamata ööd üle kogu Eesti end igas väiksemaski maakontoris tunda, kus postiljon üliriietes raudteejaama pingil tukkus, Jumal teab mill tulevat rongi oodates ja ülem telefoni kella alalisest tirstamisest vahest õöl ega päeval silmi sulguda ei saanud.

Hädi oli lõpmata palju.

Mõnelt poolt on ikka jälle kuuldavale lastud, nagu oleks postiametkond esimestel (1918—1924) aastatel kahjuga töötanud,

mida muidugi ratsionaalsuse ja kokkuhoiu puudumise arvele tulevat kanda. Paremaks vastuseks sellele on arvud (miljonites markades) ametkonna tuludest-kuludest. Tulusid oli: 1918/19. a. 9,9, 1920. a. 76,2, 1921. a. 166,2, 1922. a. 210,8, 1923. a. 241,4 ja 1924. a. 287,0 kokku 991,5 miljonit marka, kulusid ühes erakorralistega) 1918/19. a. 13,5, 1920. a. 64,0, 1921. a. 159,2, 1922. a. 226,0, 1923. a. 282,0 ja 1924. a. 315,8, kokku 1060,5 miljonit marka. Täheleb, kulud ületasid tulusid kuuekümne üheksa miljoni marga võrra. Kuid, 1) millist elu-, olemise-, äri- või tegevuse asutamist saab teha ilma asutamiskuludeta, 2) päale hariliste sisseade ja asutamiskulude ostis ametkond noil aastail riigile: trükikoja, tehnika kesktöökoja ja ostis ehk ehitas linnades ja maal umbes 22—23 maja postkontorite jaoks, 3) telegraafi-telefoni liinid pea kõik uuesti ehitatud, 4) seda kõike tegi ta võrdlemata palju odavamate taksid juures, kui praegune. Nii on ametkond isegi sarnasel korral, kui amortisatsioonikulud maha arvata, noide äärmiselt odavate taksid juures, nagu üteldakse, omaga välja tulnud.

Neistki vähestest näidetest praegu kahjuks ikka veel trükivõimalust ootava „Eesti posti-telegraafi-telefoni ametkonna tekkimise ja arenemise ajaloo“ lehekülgedelt peaks aimu saadama tollest hiigla tööst, armastusest ja kangelaselikust eneseohverdamisest, millega postiteenijate pere omas rõhvas enamuses mitte väikese osa Eesti vabariigi asutamiseks ja ülesehitamiseks kaasa tõi. Kui veel lisada, et just p.-t.-t. teenijad need olid, kes kahel korral riigile hähaohflikel silmapilkudel üldstreigile astumast keeldusid ja sellega meie iseseisvusele hukutavaks saada ähvardavad olukorrad ära hoidsid, siis peaks seda selgem olema, milline väärtusline arusaamine ja truu kohusetunne selles peres valitses ja milline aukoht neil vaikseil tööinimestel Eesti vabariigi esimeste päevade ajaloos olla tohiks.

Tallinnas, 13 veebr. 1928 a.

Hilise saabumise tõttu jäid käesolevast numbrist välja A. Kanguri „Kitsaroopalase mälestused“, A. Jõgi mälestused Raudteelaste Liidu tegevusest ja mõned muud artiklid. Avaldame nad „Side“ järgmises numbris.

Toimetus.

Kuidas saabus vabariik Põhja-Lääne raudtee Tallinna veojaoskonna veduriteenijate perre.

Vedurijuhi märkmeid.

Elu Põhja-Lääne raudtee Tallinna veojaoskonna veduriteenijate puhkeruumides oli ilmasõja ajal igav ja monotone. Puudusid täiesti need elavad kutse- ja ametalised vaielused, mis olid rahuajal. Kõnelused keerlesid enamjaolt veduri, verstarahade kui ka küttepreemiate ümber.

Ilmasõja ajal oli veduritest teatavasti suur puudus ja seetõttu hakkasid nad käima käest kätte. Vedurite puudusele tekkis veel juure korratu liikumine raudteel ja kõige sellega ühenduses kaotati ära individuaalsed verstarahad kui ka küttepreemiad ja veduriteenijate töötasu arvestati välja keskmiste normide järele, mis andis igal erineval ametalal kõigile võrdse töötasu. Niisugune töötasu arvestamisviis tekitas vastolu vanemate ja nooremate teenijate vahel ja viis majarahu veduriteenijate perest.

Vanemad vedurijuhid istusid puhkeruumides, mängisid malet ja mõlgutasid mõtteid endistest headest aegadest. Noorematele tõi hetkeks vaheldust, kui neid korraks määrati sõitu mõne reisirongi veduriga. Võis ju siis, spordivaimust ergutatult, „rohelisega“ liinil 60 verstatist tunnikiirust näidata.

Asjale tõi pöörde üks 1917. a. märtsikuu hommik. Hommikuste rongidega saabunud veduriteenijad tõid teateid, et narvakad, kes Petrogradist rongidega Narva tagasi jõudnud, rääkinud Petrogradis puhkenud revolutsioonist. Et ka Petrogradi ajalehed tol päeval Tallinna ei saabunud, siis paistis seisukord tõesti imelikuna.

Elu muutus aga puhkeruumides kohe hoopis elavamaks. Nooremad mehed hakkasid Nikolai asemele uut keisri kandidaati otsima ja troonile seadma, sest et poliitilised soovid ja teadmised suuremal osal neist tol ajal veel palju kaugemale ei küüninud. Vanemad mehed hoidusid igasugustest avaldustest. Neis kutsus sõna „revolutsioon“ verivärsked mälestusi esile 1905. aasta suurest streigist. Siis veeti veduriteenijaid tääkide vahel ametisse ja sunniti sandarmide järelevalvel veduri peal töötama. Revolutsionäärid püüdsid tol ajal survega teostatud liikumist katkestada ja lõhkusid raudteid, mille tõttu üks reisirong tol korral Raasiku semafori juures roobastest kõrvale jooksis ja vedurijuht Kudelnikov ja abi Leodorf

ühes veduriga ja paari vaguniga Raasiku sillalt jökke kukkusid. Tapale saabuva rongi veduril lõhkes Tapa raudteesillal veeklaas. Veduriteenijate järelvalvest vedurile paigutatud sõjaväelased ei saanud mürtsu tekkimise põhjustest aru, süüd stasid veduriteenijaid ja tahtsid neid paigal maha lasta. Kõige nende eelmiste kogemuste tõttu oldi arvamisel, et nüüd jälle veduriteenijatega algavad niisugused seiklused.

Kui üks ja teine oli päevasündmuse kohta oma kõige õigemaid arvamisi avaldanud, siis lausus vedurijuht Verber: „Tuleks ja mõõduks kas või viis revolutsiooni, ja kui ka Nikolai asemele mõni Jüri või Jaan valitsema pandaks, meile teeb see täiesti üks välja. Oleme kord niisugusesse ametisse astunud, kus ei tunta õõrahu, püha-päeva pühitsemist, jõuluõhtut ja muud sellesarnast, mis on teistele lubatud. Hea oleks seegi, kui meie töövaeva õiglaselt hinnataks ja tasutaks“. Kondratjev lõi risti ette ja ütles: „Благослови и спаси нас, Господи“. Mõõdusid veel mõned päevad ja riigipööre oli tõsiasjaks saanud.

Algas veduriteenijate peres organiseerimisetöö. Asutati veduriteenijate ametiühisus. Ühisuse esimeheks valiti Laar, abiks A. Veidenbaum ja sekretäriks J. Lapin. Peeti koosolekuid, kus arutati ametalalisi küsimusi. Oktoobrikuu enamline riigipööre veduriteenijate peres suuri muutusi esile ei kutsunud.

17. veebruaril 1918. aastal levines kuulujutt Saksa okupatsioonist. 18. veebruaril saabusid Põhja-Lääne raudtee peakomitee esindajad Petrogradist Tallinna, et siin raudtee varandust kui ka liikuva koosseisu evakueerimist korraldada neilt teosadelt, mida ähvardas Saksa okupatsioon. 22. veebruaril kutsuti raudtee peatehastesse kokku Tallinna sõlme raudteeteenijate üldine koosolek. Koosolekul astusid üles Petrogradi esindajad ja nõudsid evakueerimist. Peakosolek, evakueerimise küsimust läbi arutades, otsustas: raudtee varandust kui ka veerevat koosseisu mitte evakueerida, vaid võimaldada ainult ärasõitu neile teenijatele ja nende perekondadele, kes soovivad Venemaale minna.

23. veebruaril oli veduriteenijate ameti-

ühisusel erakorraline koosolek, kus päeva-sündmusi arutades otsustati, et ametiühingu juhatusel tuleb asuda tegevusesse rööbiti Tallinna veojaoskonna administratsiooniga ja püüda täita Tallinna sõlme raudtee teenijate 22. veebruari peakoosoleku otsust evakueerimise asjus.

Õösel vastu 24. veebruari astus veduriteenijate ametiühingu juhatus aktiivsele tegevusele raudtee liikumise reguleerimise suhtes. Keelati ära külmade vedurite sissekütmine ja vedurite väljasaatmine depoost. Selle korraldusega oli Tallinna sõlmes raudteel liikumine seisma pandud. Peale eelpooltähendatud korralduse avaldamist ilmusid relvastatud sõjaväelased depoosse ja nõudsid vedurite väljasaatmise jätkamist. Et 1905. aasta seiklusi, kus veduriteenijaid täakide vahel veduritele tassiti, ära hoida, tegi ametiühisuse juhatus korralduse, et kõik veduriteenijad lahkugu depoost ja depoo kui ka jaama ümbrusesse võivad teenijad ilmuda ainult niimoodi rietatult, et vene sõjaväelased ei võiks neis veduriteenijaid ära tunda. Veduriteenijate aadressraamat kõrvaldati depoo kontorist, et sellega veduriteenijate korterid kätteleidmatuks teha.

Veduri järelvaatajatele tehti korraldus, et kõik paremad vedurid tulevad sõidukõlbmatuks muuta. Veduri järelvaatajad T. Migge ja Klaus olid täiesti puhta töö teinud. Tunni mõödudes ei olnud depoos ega ümbruses ühtki korralikku vedurit auru all. Auru alla oli jäätud ainult niisugused, millega oleks võidud mitte kaugemale kui Ülemisteni sõita.

Liinil viibivatele veduriteenijatele tehti korraldus, et nad püüaksid vedureid vaheajamades külmaks teha. Pärast selgus, et see korraldus oli mitu rongi Eestisse jätnud. Vedurijuht J. Vokk sai sellega hakkama, et ta seitsmest külmast vedurist koostatud rongi sõidutas Tapa jaamast Aegviidu jaama, selle asemel, et selle rongiga oleks Tapalt Narva sihis välja sõitnud. Vedurid jäid sellega Eestisse.

Samal hommikul — 24. veebruaril — umbes kella 9 ajal ilmusid jälle relvastatud sõjaväelased ja nõudsid vedureid rongide edasiviimiseks Petrogradi sihis. Sõjaväelased pöörasid oma nõudmisega vedurikütja Lahi poole, kes kui ainuke õliste riietega mees enesest väliselt veduriteenijat kujundas. Lahi seletas neile, et tema on ka ainuke julge mees, kes veel on depoosse jäänud, kõik vedurijuhid ja abid on põgenenud. Tema, Lahi, osata ainult vedureid kütta, aga

sõita, kahjuks ei oska. Samal ajal oli aga depoos ja ümbruses salkadena koos puhtalt rietatud „härrasid“, kelleis võis näojärele veduriteenijaid ära tunda. „Härrad“ aga seletasid sõjaväelastele, et soovivad ka Petrogradi sõita, aga nüüd peavad põgenenud veduriteenijate pärast iga silmapilk ilmuvate saksa okupatsioonivägede kätte jääma.

24. veebruaril peale lõunat koostati rong, millega vene rahvusest raudteelased ühes perekondadega ära saadeti. Veduri- ja rongiteenijateks olid isikud, kes ise ka Venemaal sõitsid.

Õösel vastu 25. veebruari saadeti välja veel kaks rongi, üks Nõmmele, milles sõitis Eesti delegatsioon Dr. Koniku juhatusel, kes Pääskülas õõbivate Saksa okupatsiooniväe juhtidega läbirääkimisi pidas ja teine rong, milles asusid kümme mees omakaitse liiget, läks Raasikule, et seal raudteerööpad koost lahutada ja sellega Venemaa poolt soovimata rongide saabumist takistada. Kuulu järele oli üks vene sõjaväe rong Tapalt Tallinna sihis välja sõitnud.

Kõik Tallinna veojaoskonna administratiivjõud olid depoost lahkunud ja depoo valitsejaks oli veduriteenijate kutseühingu juhatus. Linnas hoolitses korra alalhoiu eest Päästekomitee. Raudtee ja Päästekomitee vahel ühenduse pidamiseks saadeti esindaja A. Veidenbaum Päästekomiteesse seisukorra üle seletusi andma ja edaspidise tegevuse kohta juhiseid saama. Päästekomitee asus praeguses Eesti Panga ruumides. Päästekomitee esimees K. Päts kuulas aruande ära ja ülistas raudteelaste tegevust. Ühes sellega palus Päästekomitee esimees kõigile raudteelastele teatavaks teha, et Eesti on iseseisvaks vabariigiks kuulutatud ja Päästekomitee poolt moodustatud Ajutise Valitsuse koosseisus on teedeministriks Ferdinand Peterson. Edasi teatas Päästekomitee esimees, et Petrogradist on raudteerongiga välja sõitnud kaks väljamaa delegaati, kelle saabumine Tallinna on väga tähtis ja raudteelastel tuleb kõik teha, et see rong enne Saksa okupatsiooni vägede kohalejõudmist Tallinna saabuks.

Päästekomiteest tagasi tulles tegi esindaja A. Veidenbaum raudteelastele teatavaks Päästekomitee esimehe teadaande ja nii saabus vabariik Tallinna veojaoskonna veduriteenijate perre.

Samal päeval umbes kell 12 ilmusid saksa sõjaväelased peajaama ja sellega algas uus ajajärk.

Saksa okupatsiooni ajal olid kõik valitsusasutused saksa sõjavõimude käes. Samuti ka Tallinna veojaoskond. Veduriteenijad olid omal ametkohtadel edasi, sest kõik vaatasid okupatsioonile kui ajutisele nähtusele. Mõni aeg peale sõjavõimude ilmumist saabusid üksikud eriteadlastest saksa ametnikud, kes raudteesutusi juhtima asusid. Tallinna veojaoskonda ilmus Betriebswerkmeister May. Betriebswerkmeister May, kui saksa teadusest ja kultuurist läbiimbutatud tõsine saksa mees, algas kohe ka veduriteenistust ja teenijaid saksa värgile kohendama. Peale mõnesuguste tehniliste uuenduste seati sisse veduriteenijatele korrapärased kirikuskäimise päevad. Oleviste kiriku köster võeti raudteele ametisse ja tema ülesandeks oli veduriteenijatele saksakeele õpetamine. Betriebswerkmeister May ise andis kodaniku- ja moraaliõpetust, seletades, kuidas üks uus saksa kodanik peab oma suurt keisrit Wilhelmi ja oma ülemaid austama j. n. e. Veduriteenijad käisid korrapäraselt köstrihärja tunnis, sest parem oli ikkagi tunnis olla kui sõidus. Teatud aja möödudes toimetati ka katsumisi edasijõudmises ja õppuse korraldajad olid tulemustega täiesti rahul.

Halvem lugu oli aga May moraaliõpetusega. See õpetus ei tahtnud kuidagi vedurijuhtidele meelde jääda ja teatud aja möödumisel ilmus kuulutustahvlile alljärgnev „Befehl“, mis eestikeelses tõlkes järgmiselt kõlab: „Olen tähele pannud, et veduriteenijad ei tereta oma ülemat. Et minu arusaamise järele on minul tegemist haritud inimestega, siis ei saa arvestada selles asjas teadmatusega, vaid kohusetunde puudumisega.“

Ühtlasi teatan, et kui niisugused nähtused veel korduvad, siis olen sunnitud ametliku teretamise sisse seadma. Betriebswerkmeister May.“

Betriebswerkmeister May oli muidu väga rõõmsa iseloomuga inimene. Depoo kontor rōkkas alati tema laulust. Saabus sügis ja sellega ühes oli ka märgata härra May meeleolu langust. Laulmine vaikus täiesti. Ühel novembrikuu hommikul tuli May veduriteenijate puhkeruumi ja ütles: „Deutschland ist kaput“. Et veduriteenijad

hiljuti „köstrikooli“ lõpetasid, siis oli igal ühel selge, mis see saksakeelne lause tähendas ja mehed just kui ühest suust vastasid: „Nüüd vennas, varsti laseb jalga.“

12. novembril 1918. aastal algaski saksa raudteevõimude lahkumine. Saklaste lahkumisel ei olnud enam kartust vedurite äraviimise üle. Vene laiusena raudtee liin oli kuni Ramotski jaamani ja sealt algas kitsam tee, mille tõttu ka Eesti vedureid ei saadud kaugemale viia. Sootu teine asi oli aga muu kraamiga, iseäranis toiduainetega, mida sakslased tahtsid hulgana maalt välja viia. Raudtee liikumist ei olnud võimalik seisu panna sellepärast, et olid saksa meeskonnad, kes vedureid juhtisid. Seda kõike silmas pidades tegi veduriteenijate ametiühisuse juhatus korralduse kõigile veduriteenijatele, vaguniõlitajatele ja vaguni-järelevaatajatele, et nad laaditud vagunite pukside määrdekorud täidaksid schmirgeliga ehk kui seda kusagilt ei ole saada, siis peenikese liivaga. Niisuguse toiminguga kutsuti esile vagunipukside põlemine ja sellega ühenduses paigutati terved rongid parandustööde tegemiseks tagavarateedele. [Ka harutati Tallinna sõlme sulgemist sel teel, et Paldiski maantee ristangul üks kaubarong kahele teele juhtida ja selle katastroofiga igasugune väljavedu lõpetada.

Raudteevalitsuse organiseerimine algas 13. novembril 1918. aastal. Et veduriteenijate ametiühisus oli ainuke organisatsioon raudteel, siis ametiühisuse juhatus asus ka raudteevalitsuse moodustamise suunas tegutsema. Samal päeval umbes kell 9 hommikul saadeti ühisuse esimees A. Veidenbaum teedeministri F. Petersoni üles otsima. Kui A. Veidenbaumi ilmus minister Petersoni korteri, siis teatati, et h-ra Petersoni ei ole kodus ja on teadmata kuhu läinud. See ütetus küsijat ei rahuldanud, ja kui korteris viibijale daamile oli asja seisukorda pisut selgitatud, teatas daam, et Ajutine Valitsus peab praegu istangut Dr. Raamoti korteris, Roosikrantsi tän. Akeli majas, kus ka h-ra Peterson. Dr. Raamoti korterisse saabudes teatati kohe raudteelase ilmunisest Ajutisele Valitsusele ja Ajutine Valitsus tegi teedeministrile ülesandeks asuda esimese Eesti raudteevalitsuse loomisele. A. V.

Raudteelase mälestusi Narvast.

Kümme aastat on Eesti riigi algusest aja merde voolanud. Noorele riigile on see pikk aeg, sellepärast ei ole üleliigne ka

raudteelastel tagasi vaadata ja minevik lasta silmade ees mööda minna. Selle 10 aasta kestvusel oleme palju läbi elanud

ja palju toob igapäevane elu uusi erevaid muljeid, nii et vanemad mälestused juba nagu kipuvad tumenema.

Endisel vägeval Venemaal puhkes 1917 a. lahti revolutsiooni torm ja purustas vana korra. Kuulutati välja demokraatiline vabariik, mis aga peale lühikest aega langes, et maad anda kommunistilisele korrale. Seda „korda“ sai oma nahal rängalt tunda ka väikene Eesti.

Kommunistide-enamlaste surve peale oktoobrikuu pöörat läks meil Eestis järkjärgult ikka raskemaks ja väljakannatamataks. Sihikindlalt haarasid nad kõik valitsuse asutused oma kätte ja jahvatasid need oma veskis peeneks. Raudtee oli üks esimestest, kuhu enamlaste võimud oma korra ja omad ülemused sisse seadsid. Muidugi olid need uued võimumedel kõik enamlaste partei liikmed. Kui palju aga neist tõsiseid enamlasti oli, on raske ütelda, sest paljud hoidsid nende poole sellepärast, et segasel ajal lihtsalt võimule pääseda. Nii sai Narva raudtee sõlme või rajooni esimeheks vedurijuht N., kellel aga nagu pärast selgus, üldse vähe enamlasti kalduvusi oli. Tõsine võim oli kohalise nõukogu käes, kes toimis osalt impulsiivselt, osalt ka Petrogradist saadud juhede järele. Kui tähendan, et nõukogu koosnes peamiselt töölistest, kelle haridusline tasapind ja silmaring tol ajal kuigi suur ei olnud ja kelle kõlblised omadused tihtigi palju soovida jätsid, siis võib ette kujutada kuidas nad talitasid oma korra sisseseadmisel.

Üks niisugustest võimumeestest ja kasvav suurus oli lambipuhastaja ja nende põlemasüütaja M. Alaline rist ja häda oli selle mehega. Ilmaski ei jätkunud temale denatureeritud piiritusest suurte „Lux“ lampide põlema süütamiseks, sest seda segas ta kerassiga ja jõi, ning kakerdas siis depoos ringi või magas kuskil nurgas. Jaoskonna juhataja oli hea mees, lahti ei lasknud. Hiljem oli kuulda, et see mees olla ühes piirilähedas linnas komissariks olnud.

Niisuguses olukorras tuli raudteel töötada ja asja ajada. Tõelised moonutasid jaoskonna juhtimise aparaadi niivõrd, et seda vaevalt tunda võis. Esialgselt jäeti küll mõned juhtivad jõud ametisse, sest niipalju nad aru said, et ise midagi korraldada ei jakska.

Enamlaste võimu alguses oli jaoskonna ülemaks keegi L. otsekohene ja õiglane mees. Teda kutsuti kord peale lõunat

kontorisse vastust andma oma tegude üle tööliste ees. Süüks pandi, et ei olevat presentisi vedurite peale üles seada lasknud. Tema seletas küll, et oleks tal krediiti, siis kuldaks vedurid üle. Seda ei võetud kuulda ja juba oli näha, et veretööst asi kaugel ei ole. Lõpuks läks siiski korda teistel administratiiv-isikutel, kelle vastu veel vähe usaldust oli, asja rahulikult teel lahendada.

Kõik, kes enamlaste poole ei hoidnud, said terroriseeritud. Õudne oli elu ja iga-sugused kuuldused, üks hullem kui teine, liikusid kodanikkude keskel. Toiduga varustamine oli äärmiselt vilets. Mis siis kõik sõõdi, see tooks nüüd kõigil vastikuse tunde esile. Leib oli halva lõhnaga ja nii rabe, et seda lõigata ei saanud, lagunes kätte ära. Siis algas eestlastele „koti aeg“, mis vältas 1918 a. lõpuni ja osaliselt veel kauemgi.

Juba 1917 a. sügisel, oktoobri esimestes päevades sai Saaremaa sakslaste poolt valutatud ja kõvad jutud käisivad ringi, et nad ka varsti mandrile tulevad. Sai selgeks, et Eesti päästmiseks tuleb midagi teha. Ühelt poolt ähvardas enamlaste ja teiselt poolt saksluse laine meie kodumaad uputada ja neisse voogudesse oleks ka päästmatult kadunud meie rahvuslised püüded. Selle vastu tuli võitlusesse astuda.

Ja Eesti rahva paremad pojad, vabadusvõitlejate veteraanidega eesotsas, valmistasid tuliselt ette saabuvatele sündmustele. Nad nägid kerkimas heledat iseseisvuse päikest, said aru et varsti saabub hetk, mis rõhutatud rahvaste elus nii tihti ei kordu. Nüüd hakati korraldama palavlikult „oma kaitset.“

Ka Narva, kus rahvuslises peaaegu pool venelasi ja tõsine enamlastepesa oli, kus suured Eesti kommunistid Anvelt ja Kingisepp varemalt tegutsesid, püüdsid eestlased end koondada ja sündmustele ette valmistada. Hoolega vaadati piiriäärsest linnast Tallinna poole, kus vanad vabadusvõitlejad tegutsesid ja kus suur iseseisvuse küsimine pidi otsustatud saama.

Suured sündmused lähenesid. 19 veebruaril tulid sakslased Saaremalt mandrile ja vallutasid Haapsalu. Lagunevad vene väed taganesid paanikas. Kui midagi pidi tehtama, siis pidi see nüüd sündima. Ja tõesti päev enne sakslaste jõudmist Tallinna, kust enamlasted juba lahkuma hakkasid, kuulutati Eesti Maapäeva Vanemate Nõukogu poolt välja iseseisvuse manifest kõigile Eestimaa rahvastele. See oli 24 vee-

bruaril 1918 a. Selle manifestiga rajati Eesti demokraatlik vabariik. Määratu tähtsusega akt oli ilmunud, see, millest ei võidud unistada veel mõni aeg tagasi, oli tösiasiaks saanud.

Meie narvalased ootasime põnevusega manifesti. Vist oli see 25 veebruaril vara hommikul, kui mind üles ärati ja teatati, et Tallinna komandandi poolt (see oli juba eestlane) oli saabunud telegramm iseseisvuse kohta. Kogusime kiirelt „Meie Elu“ trükikotta, kus kohe sai see rahvale teadaandmiseks paljundatud.

Et kokkupõrgete eest hoida, mis verevalamisega oleks võinud lõppeda, jäi suure päeva vääriline pühitsemine ära, sest Narvas oli veel palju vene väge, kes vaenukult Eesti iseseisvuse peale vaatasid. Enamlased aga ei võinud sellest kuulda.

Enamlaste võim peale iseseisvuse manifesti püsis Narvas veel nädala päevad.

Petrogradist saadeti abivägesid sakslaste ja eestlaste tagasitõrjumiseks (liikused kõvad kuuldused, et sakslased koos eestlastega venelaste vastu sõdivad). Seal tuli kohale paar rongi madruseid ja töölisi Döbenko juhatusel. Sõideti mitu korda vaenlasele vastu, kes juba Jõhvini oli jõudnud. Aga kõik oli asjata. Näis, et kõvad revolutsiooni mehed olid väga halvad sõdurid.

Lõpuks taganesid enamlased Narvast 3 märtsil, aga kahjuks ei sammunud Narva mitte sisse eestlased, vaid sakslased. Algas kurikuulus okupatsiooniaeg, mis kestis sama aasta hilisügseni.

Veel ei olnud kannatuse mere kaldale jõutud, veel tuli läbi elada võõras surve, mis tsiviliseeritud julmusega maad laastas. Kuid iseseisvuse nurgakivi oli kohale pandud, mille peale oma kodu üles ehitama hakkasime. J. N.

Minu mälestused Eesti Vabariigi loomispäivilt.

Kui vene revolutsioon 1917. aastal lahti puhkes teenisin raudtee peatehastes tabelipidajana. Võtsin tol ajal aktiivselt osa peatehaste tööliste koosolekutest (protokollikirjutajana, koosoleku juhatajana). Töötasin valitud isikuna raudteelaste tootluskomitees, olin saadikuna Põhja-Lääne raudteelaste kongressil, mis peeti 1917. a. mai kuus, tegutsesin ametnikkude esitajana kohalikus tööliste vanemate komitees.

Kui 1917. a. novembril enamlased võimule pääsesid ja raudteelaste keskorganisatsioon „Vikshel“ sellele võimule alla andis, algas ka raudteede ülevõtmine kohalikkude organisatsioonide poolt Petrogradist antud juhinoõride järele. Olles tol korral raudtee peatehaste kohaliku komitee liige, valiti mind peatehaste täidesaatva büroo esimeheks. Büroo koosnes esimehest, sekretärist ja 3 kõrvalliikmest ja tema ülesandeks oli tehaste majanduskülje juhtimine, kuna tehniline juhtimine oli endiselt tehaste ülema käes.

Et peatehastes valitsemine oli sel ajal mõõdukate tööliste vanemate nõukogude käes, ei olnud ka enamlusel peatehastes pinda ega suuremat poolehoidu, olgugi et üksikud enamlased agitatsiooni õhutasid.

Kui Anvelt ja Kingisepp ametlikult teateid laiali saatsid Eesti valgete sõjavägede lähenemisest, ei sünnitanud peatehastes see suuremat ärevust, ja kui üles kutsuti töölisi

astuma punaväkke, siis tegid seda ainult mõned üksikud.

Ka mina olin arvamusel, et tõesti Haapsalust läheneb Eesti polk ja mul oli selle tõttu julgust protesteerida, kui Petrogradist raudtee-saadikud ilmusid, et raudtee varandusi evakueerida.

Peatehaste vanemate-komitee olles sellel seisukohal, et varanduste äraviimisega satuvad kohalikud töölistes raskesse seisukorda, ei pooldanud evakueerimist ja otsustas kokku kutsuda peatehastes Tallinna sõlme teenijate ja tööliste suurema üldkoosoleku selle küsimuse arutamiseks. Petrogradi saadikud sattusid väga marru ja lahkusid peatehastest, lootes toetust Tallinna jaama komissarilt Liiv'ilt.

Liivi poolt sai samal päeval Tallinna jaama ruume kokku kutsutud raudteelaste organisatsioonide esitajate nõupidamine. Petrogradi esitajate poolt nõuti uuesti kategooriliselt evakueerimist, kuid enamus otsustas siiski küsimuse lahiseks jätta peatehastes korraldatava üldkoosolekuni. Järgmisel päeval, vist 20. veebruaril, oli raudtee peatehastas Tallinna sõlme tööliste ja teenijate üldkoosolek.

Mäletan missugune kirju pere seal koos oli. Suur töökoja kuur oli rahvast täis. Seal oli inimesi mitmest rahvusest, ülemaid ja alamaid, vormis ja erariietes, naisteinajaid ja töölisi mustades tööriietes. Läbirää-

kimised olid ägedad, kuid hääletamisel otsustati suure hääleteenamusega evakueerimist mitte lubada.

Petrogradi saadikud lahkusid pahaselt tehastest, kuid ära veel ei sõitnud, jälgides nähtavasti punaväe organiseerimist. Juhtutusin mõne päeva pärast, vist 22. veebr., jaama peale minema, kus parajasti naispunaväelased, sõdurite sinelites ja punaseristi sanitaarkotid seljas, sõidu peale ruttasid, et Keila sõita, nagu selgus. Tähen-dasin Petrogradi saadikule Kornejevile, kes parajasti platvormil viibis: „Mis Teie arvate, kas ei ole rumalus naisi surma saata?“ Sain Kornejevilt aga sarnase kõva vene „vastuse“, et pidin sellest mehest kohe eemalduma ja kahetsedes ühtlasi, et ma nii avalik ja ettevaatamata niisugusel segasel momendil olin omis väljendusis.

23. veebr., see oli pühapäeva hommikul, läksin peatehastesse, kus eest leidsin mõned vanemad venelased — ametnikud (Babaev, Terpukov, Shimenkov ja teised). Nemad tähendasid, et neil olla kavatsus võtta peatehastest uusi paranduselt tulnud vaguneid, et ära sõita, sest Tallinnale lähenevat sõda.

Teatasin, et sede ei saa lubuda, sest vastupidine otsus on üldkoosolekul tehtud ja tuleb sellest ka kinni pidada. Ühtlasi andsin vanemale vahile käsu tehaste värvad lukustada ja mitte kedagi tehastesse lasta; sellest teatasin ka omakaitsele, mis oli tehastesse valvele seatud.

Sain sel ajal teada, et enamlased olivat laevadega linnast juba lahkunud. Läksin siis oma korterisse, kus ma eelmisel öösel ei viibinud, sest et minule teatavaks sai laupäeva õhtul enamlaste kavatsus kõiki vastaseid ühes Balti parunitega ärasõidu puhul kaasa viia. Pühapäeva õhtul lugesin juba Eesti iseseisvuse manifesti ja esmaspäeva hommikul, 24. veebr., kell 7 hommikul ruttasin peatehastesse, et seda teatada ka kõikidele teenijatele ja tööliste.

Tööliste vanemate komitee liikmed, välja arvatud paar enamlast olid juba kohal. Sai otsustatud kokku kutsuda üldkoosolek, et manifest ja päästekomitee korraldused kõigile teatavaks teha. Ühe tunni jooksul oli koosolek kokku kutsutud ja Eesti iseseisvuse manifest ning päästekomitee korraldus ette loetud, millele järgnes vaimustav laul: „Mu isamaa, mu õnn ja rõõm.“ Ühtlasi otsustati see päev rahvusliseks pühaks tunnistada.

Koosolekul palusid venelased — teenijad, kellel oli oma isiklik varandus paranduselt väljatulnud 8 vagunisse paigutatud, et neid lubatakse nende vagunitega ära sõita, kuid nende palve jäi tähelepä-nemata, tugesdes päästekomitee otsusele, et vaguneid, kui riigi varandust ei või Eesti vabariigi piiridest välja viia.

Paari tunni pärast peale koosolekut läksin linna ja näen Pikal uulitsal majadel saksa lippe lehvimas. Edasi minnes silman ka saksa sõdureid jalgratastel.

Läksin nukralt koju ja ei tulnud sellel päeval üldse enam uulitsale, olles siiski kindlal arvamisel, et sakslaste ilmumine on ajutine. Järgmisel päeval oli peatehastes kõik vaikne ja nii mõnegi näost võis välja lugeda pettumust. Soovitasin töölistel tööd jätkata ja läksime hra Eilmann'iga (praegune riigikogu liige) linna seisukorda selgitama.

Kõigepealt astusime riigi pangamajja, kus asus päästekomitee ja Eesti sõjaväe staap. Kohitasime Jüri Vilms'iga ja küsisime nõu, kuidas edasi talitada. Vilms oli väga ärevil ja tähendas, et sakslased ei tahtvat meie iseseisvust tunnistada. Küsimuse peale, kas maksab tehastes tööd jätkata, arvas ta siiski paremaks edasi töötada. Kuid juba järgmisel päeval likvideeriti raudteelaste komiteed ja bürood ja tehaste valitsemine anti üle peatehaste ülemale.

Edasi tuli tegutseda siiski veel, kuigi ainult tootluse alal. Asi seisis selles, et kui enamlased lahkusid, siis lahkusid ka mitmed vanemad ametnikud — venelased, kelle juhtimisel oli raudteelaste toiduainete pood, jättes selle varandused üksikute ametnikkude hooleks. Et poodi päästa, sai määratud igast teenistusalt üks esitaja, kelledest moodustati poekomitee. Nii oli määratud: peatehastest A. Jõgi ja J. Männik, veojaoskonnast A. Maurer, liikumise teenistusest A. Normak ja pealaost A. Orav. Komitee tutvunes poe varanduse ja rahalise seisuga, võttis selle aktiga üle ja valis esimehe (Jõgi), sekretäri (Maurer) ja kassapidaja (Orav), ning jätkas tegevust.

Kui sakslased juba raudtee olid üle võtnud ja raudteelastele toiduaineid jagama hakkasid, siis taheti ka raudteelaste pood üle võtta, kuid komitee takistas seda iga-suguste võtetega kuni sügiseni. 1. oktoobril võtsid lõpuks sakslased tühja — tähendab ilma kaubata — poe üle. Raha, mis pangas oli, ei saanud nemad veel kätte, sest et meie viivitasime lõpuliku likvideerimisega.

Oktoobri lõpul sai neile viimaks küll jooks-va arve tshekid üle antud, kuid raha seif Ühispangas oli veel üle andmata ja jäi ka, tänu saksa revolutsioonile. Ka raha, üleandmata, mis jooksval arvel oli, ei saanud sakslased kätte, sest et komitee enne sakslaste lahkumist, s. o. eelviimasel päeval, pani pangas raha väljaandmise kinni. Nii-samuti sai ka komitee poolt kinni peetud 2 vagun-poodi toiduainetega, mida sakslased lahkumisel tahtsid ära viia.

Saksa revolutsiooni lahtipuhkemisega algas meil juba tegelik Eesti iseseisvuse aja-järk. Okupatsioonivõimud olid lahkumi-sel, kuid raudteel ei olnud veel Eesti valit-sevat võimu. Töölised pidasid peatehastes koosoleku seisukorra selgitamiseks, kus valisid ka tehaste tehnilise ja majanduslise külje ajutised juhid.

Mõni päev hiljem ilmus Eesti raudteede esimene ülem hra K. Ipsberg peatehaste tööliste koosolekule, ühes teedeministri hra F. Peterson'iga, andes olukorra üle seletusi töölistele.

Hra raudteedeülema K. Ipsbergi juures sai tol ajal koos käidud nõupidamistel ja juht-nõõride saamiseks. Nõupidamistest võtsid osa: M. Elias, V. Mägi (iikumisteenistus), A. Kapsi (telegraaf), J. Reiners (veoteenistus), N. Gross, A. Jõgi (peatehased), E. Teimann (tee ja ehitused).

Raudteevalitsuse ruumiks oli endine distantsi kontoris (praegune abidirektori O. Raudsepa korter) kaks väikest tuba. Ühes toas asus hra Ipsberg oma abi hra Rosen-taliga ja teises toas üks bürooametnik.

Kuidas raudtee üleandmine okupat-

sioonivõimude poolt sündis, sellekohta minul teateid ei ole. 9. det. hommikul kui pea-tehastesse tööle läksin, teatati et sakslased on öösel lahkunud. Järgmisel päeval tuli peatehastesse hra Pitka ja tutvustas töölisi üldkoosolekul võitlustega, mis veel ees ise-seisvuse kindlustamiseks ja kutsus töölisi omakaitseesse astuma.

Ühel hommikul ilmus minu juure sama hra Pitka, pärastine admiral, kiri käes ja palus kiires korras korraldust teha, et pea-tehastes saaks üks vagun-platvorm suurtüki jaoks ehitatud tema näpunäidete järgi. Olin üksinda ja tegin kohe korralduse. Töölised asusid tööle suure vaimustusega ja plat-vorm oli varsi valmis. Et olin unustanud sellest korraldusest tehaste ülemale ette kanda, sain pärast märkuse omavoli tarvitamise eest. Leppisin märkusega, sest tehaste ülem ei olnud eestlane, ja arvan, et selletõttu ka sündmusi õieti hinnata ei suutnud.

Peatehastes ehitati ka esimene soomus-rong. Tehti seda järgmiselt: võeti harilikud kaubavagunid, tehti kahekordne sein, valati liiva vahele — ja oligi soomusvagn valmis. Vagunite ehitamine kestis ööd läbi ja ka pühapäevadel, kuid ükski tööline ei nuri-senud, sest kõik teadsid, et isamaa on häda-ohus, et töö tulemustest oleneb suurel määral ka meie iseseisvuse saatus. Peale eelpool kirjeldatud on nii mõndagi mäles-tust ka teistelt raudtee teenistusaladelt, kuid arvan et seda kirjeldavad paremini need, kes nendel aladel tol ajal tegutsesid.

A. Jõgi.

Valga raudteelaskond meie iseseisvuse võitluses.

Raskel ajajärgul sündis meie iseseisvuse teostumine. Ent seda hiilgavarnad olid tu-lemused, sest oli juba jõudnud aeg, mil Kalev pidi koju jõudma.

Eestlasele omane „oma asja“ eest kin-del väljaastumine tuli avalikuks ka Valga raudteelaskonnas meie riigi loomispäevil, millest allpool mõned read.

Kui 1917 a. revolutsiooni tagajärjel rah-vaste enesemääramine ja autonoomia tun-nustamist leidis, asusid tollaegsed Valga kohalikud raudteelased- eestlased kohe, mit-mesuguste organisatsioonide loomisele, mil-lised taotlesid kas puht rahvuslis-poliitilisi, kultuurilisi ehk majanduslisi sihte. Nad suutsid nii mitmedki korrad end elus maks-

ma panna ja Eesti asja Valgas kindlustada.

Et revolutsiooni süvenemise tagajärjel 1917 a. lõpul korralagedus igalpool ikka roh-kem ja rohkem hoogu võttis, ei suutnud loo-mulikult Vene väed maad sakslaste eest enam kaitsta, ning tagajärg oli, et terve Ees-timaa sai sakslaste poolt okupeeritud.

Okupatsioonivägede tulekuga algas vene sõjaväe paaniline ja korrafu põgenemine. Oli karta iga silmapilk distsipliinitu ja hari-matu sõjaväe poolt linnas rüüstamise toi-mepanemist. Pealegi olid lahkuvad sõja-väevõimud lubanud purustada tähtsamad raudtee- ja linna-ehitused. Et kõike seda ära hoida, organiseeriti agaramate Eesti selts-konnategelaste ja raudteelaste algatusel oma-

kaitse, kelle korraldusel sõjariistadega varustatud korrakaitsjad said tähtsamaisse kohtisse välja pandud. Suurem õnnetus jäi sellel läbi tulemata, kuid sõjaväe poolt lasti õhku linna lähedal olevad kaks suuremat sõjavarustuse ladu. Plahvatuse tagajärjel purunesid pea tervel ülemisel poolel linnal aknad ning lähemal olevad majad said juba raskemalt kannatada. Ühtlasi lõhuti ära mitmed raudtee-sillad liinil, millede kaitsmiseks kauguse tõttu puudus tarvilik jõud.

Valga okupeerisid Saksa sõjaväed 22 veebruaril 1918 a. Tulpadele ilmusid kuulutused, kus sõjaväljakohtu alla andmisega „kästi“, et iga raudteelane peab omale kohale tööle ilmuma. Palgad määrati äärmiselt madalad. Kuid peagi harjuti olude survele kõigega, ning õpiti suure hoolega saksa keelt ja meelt. Vedurimeeskond pidi isegi keskel manöövrööid veduri seisma jätma ja tundi minema.

Ent igalühel oli südames midagi, mis ütles, et ega see ikka nii ei jää. Nagu silmapiirile tõusva kauge äikese kõmin kostis kõrvu, saksa tsensuurist hoolimata, teateid meie esindajate tegevusest välismail, 24.II.18 iseseisvuse kuulutamisest, liitlaste sümpaatia avaldustest jne.

Rahva hääl on jumala tuluke! Ja nii see ka oli!

Ei püsinud kaua, kui saksa sõjaväed algasid „võidurikast“ kojumarssimist.

Enne väljaminekut aga hakkasid sakslased suure hoolega ja usinusega koguma igasugust varandust, eriti toiduaineid, et neid rong-rongi järele Saksamaa poole saata. Ka siin ei jäänud Valga raudteelased lihtsaks pealtvaatajaks, vaid korraldasid mitmed koosolekud; saadeti saadikuid valitsevate sõjaväevõimude ning soldatite-nõukogude juurde; korraldati isegi aktiivseid väljaastumisi streigi näol. Tehti ka mitmeti muid takistusi. See kõik mõjus lahkvate võimude saagihimu peale tunduvalt.

Et eestlastel veel mingisugust sõjaväge ei olnud, milline juba piiril oleks kodumaad kaitsta võinud, selle loomiseks tegid just lahkvad sakslased takistusi, jäi loomulikult piir vabaks. Sakslaste asemele tungisid Lõuna-Eestisse vene kommunistlised polgud, mis koosnesid peamiselt lätlastest, siis venelastest, vähemal määral hiinlastest ja eestlastest. See sündis detsembri kuul 1918 a.

Algas hirmsaim ning õudseim aeg valgalaste ning kõigi lõuna-estlaste elus.

Revolvrüd laual töötasid raudtee-komissaarid omis kabinetes. Surmaaõhvardused igal sammul. Õudsed jutud levinesid igapäevsetest mahalaskmistest.

Ühel jaanuarikuu päeval peale töö lõppu kui raudtee tehaste töölistel parajasti koju töötasid, lasti raudtee lähedal oleval niidul maha kümnekond „valgekaartlast“. Lähemal vaafusel selgus, et kõigil neil olid käed rakkus; riidetatud olid lihtsalt, kel pastlad, kel kulunud saapad jalas, ühtki „burshuid“. Töölistel ei kannatanud vaadata nende nimel toimitud julma tegu ning lahkusid suurima põlguse ja vihaga „tööliste vabaduse eest võitlejate“ vastu.

Et Valga kuuluvuse pärast Eesti ja Läti kommunistide vahel tüli lahti läks, siis süvendas see veel rohkem linna valitsevate läti kommunistlike kütipolkude julmust. Eesti kommunistid toimisid palju tagasihoidlikumalt ja inimlikumalt, juhitud rohkem vaid asjalikkusest. Lätlase-sõjaväelase läheduses oli aga isegi eesti keeles rääkimine kardetav, see oli juba valgekaartluse tunnus ja selle eest võis eluga ohverdada.

Tervet seltskonda haaras mingisugune arusaamatu luupainajalik hirm, mis ei annud rahu päeval ega und silmadele õõl. Kinnivõtmised ja alalised õhvardused. Vedurimeeskonnad sõitsid punaväelaste saatel, sest kardeti nende põgenemist. Rongimeeskondade järele oli alaline kindel järelvalve. Võimude viha suurenes järjelt, eriti veel siis, kui Eesti sõjaväed juba tugevama jõuga peale tungisid ja Valgale lähenesid.

Lätlased tahtsid igal tingimisel Valka eneste käes hoida, sel põhjusel koondasid nad kuni viimaseeni oma käepärast olevad jõud linna kaitsmiseks Pajumõisa väliadele. Kuid võrdlematult Kuperjanovi partisanid koos soomlastega andsid neile raske ning väljakannatamatu hoobi. Läti kommunistlised polgud said niivõrd puruks lõõdud, et neid iseseisvate üksustena enam liinile ei jätudki, vaid saadeti „puhkusele“.

Oli kuulda sõjaväevõimude kindlaid korraldusi eestlastele tervetena mitte jätta raudtee tehaseid ega muid tähtsamaid asutusi. Omakaitse korraldamiseks aga puudus igasugune võimalus. Siin aitas ainult Eesti sõjavägede järsk ning mõjuv hoop, mis põgeneval vaenlasel igasuguse isu võitis muu asjaga tegemist teha, kui ainult oma naha päästmisega. Purustatud sai vaid veetorn, vedurite pöörtsild, jaama teed ja mõnda muud vähemtähtsat. Vahepeäl jõudsid vaenlased siiski evakueerida raud-

tee veerevat koosseisu, mitmesugust muud materjali jne.

Eesti ja Soome ühendatud sõjaväed asusid vaenlasest puhastunud linna 1 veebruaril 1919 a.

Suur oli nüüd elanikkude rõõm. Igalpool ilmusid Eesti lipud. Ka kohalik Läti seltskond avaldas rõõmu ning rahulolemist vabanemise puhul.

Uus elu algas Valga raudteelaskonna elus. Suure innu ja hoolega asuti lõhutud ning rüüstatud raudtee kordaseadmisele. Õppinud töölised vilunud meistrite juhatusel seadsid kiiremas korras korda veevarustuse, parandasid raudtee liini, korraldasid telefoni- telegraafi ühenduse, et meie soomusrongid võiksid tarvilise eduga vaenlaste vastu opereerida. Et soomusrongid olid varemalt liig kiirelt vormeeritud, ei seisnud nad tehniliselt tarvilisel kõrgusel. Kohalikes raudteetehastes sai nende täielik ümberehitus ja tehniline täiendus läbi viidud.

Taganemisel Pihkva, Marienburgi ja Riia sihis purustas vaenlane kõik sillad, veejaamad, palju hooneid, liini ja muud. Lühema ajaga oli kõik see tarviliselt korraldatud. Stakelni sild, näiteks, uuendati kuue päeva jooksul. Sild on ehitatud üle kiireltvoolava Koiva jõe, on 27 sülda pikk ja $2\frac{3}{4}$ sülda kõrge. Silla ferma oli enamlaste poolt põhjalikult purustatud. Sel põhjusel tuli vana ferma kõrvaldada ja koguni uus sild ehitada.

Ka soomusrongide lahingteenistused võtsid Valga raudteelased kogu vabadussõja aeg aktiivselt osa. Nii olid veduri- ja rongimeeskonnad alaliselt koos soomusrongidega liinil.

Vabadussõja raskemal ajajärgul, Saksa Landeswehri pealetungimisel von der Goltzi

ja teiste Eesti iseseisvuse vaenlaste juhatusel pidid ka raudteelased osa raskuseist oma kanda võtma.

Ent millise vaimustusega seda tehti!

Kõik – sõjaväelased, raudteelased ja muud kodanikud – teatsid ainult üht, kas olla ehk mitte olla. Nägematu vaimustushoog ühendas neid kõiki ja ühtlustas neid nende tegevuses. Juunikuu algpäivil, 1919 a., mil teostus suurem sõjaväe ja igasuguse tarvilise varustusmaterjali koondamine Volmari liinile, võis näha Valga raudteejaamas pilte, kus sõjaväelased, alates kindralist ja lõpetades sõduriga, koos raudteetehaste töölisega õlg-õla kõrval laadisid raskekahureid ja muud varustust platvormidele. Töötati ööd ja päevad. Paljud töölised töötasid siin vabal ajal vabatahtlikult ilma mingi tasuta.

Raske oli jagu saada suurearvulisest tehniliselt hästivarustatud vaenlasest, ent vaimustus ning isamaa ja vabaduse armastus teevad imet, mis ka sündis. Sest lühema aja jooksul oli Landeswehr peapeale purustatud.

Ei aidanud ka venelaste suured jõukoondamised 1919 a. lõpul rahuläbirääkimiste ajal meie vastu Pihkva ja Narva all korraga. Nad olid sunnitud rahulepingule alla kirjutama Tartus 2. veebruaril 1920 a. meile soodsail tingimustel.

Eesti tamm oli tormis tugevaks kasvanud, ta juured olid sügavale kodumaa mulda tunginud. Siit, meie esivanemate kannatustega ja vaevaga niisutatud mullast, ammutas ta enesele tarvilist rammu ja jõudu.

Oli tulnud aeg, mil Kalev võis koju tulla ja juhtida oma rahvast kaua oodatud sihile – vabadusele ja täielikule iseseisvusele.

A. Pung.

Kinnitatus vabrikumärk

Georg Stude

Tallinnas

SHOKOLAADI VABRIK

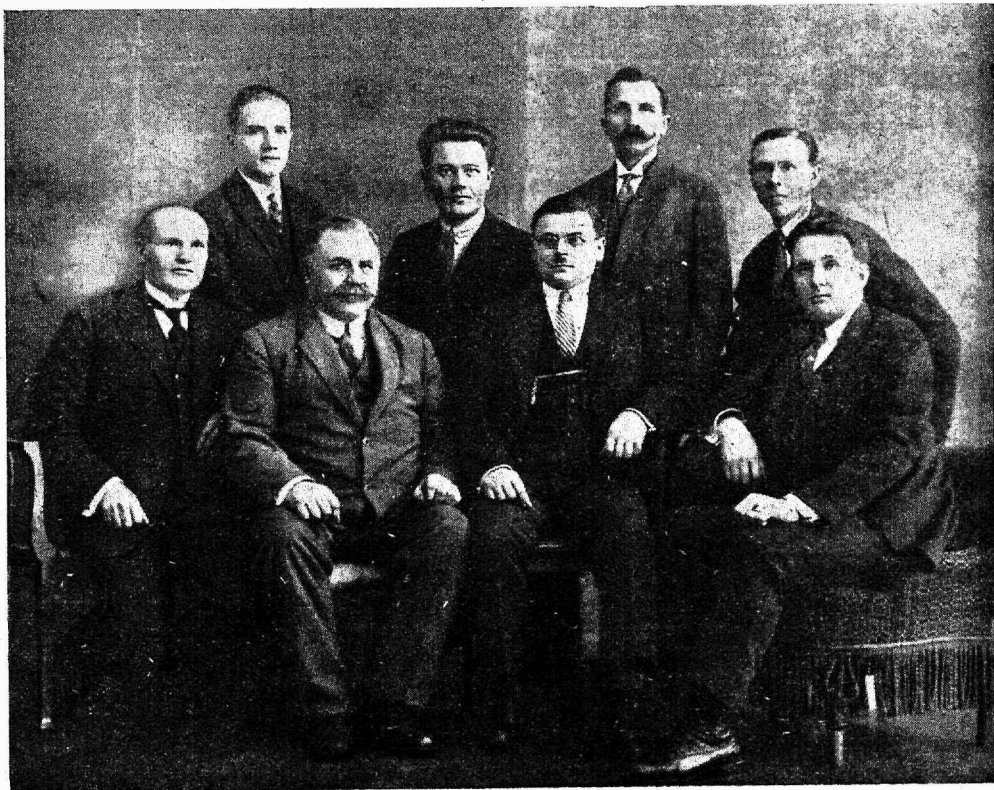
TELEFON 27-76

Kutseorganisatsioonide tegevusest vabariigi algaastail.

Riigi- ja omavalitsusteenijate keskliit Eesti vabariigi algaastatel.

Keskliidu asutasid 1919 a. kuus üleriiklist riigi- ja omavalitsusteenijate organisatsiooni, nimelt: 1) Riigi- ja omavalitsusteenijate ühing (See ühing likvideeriti 1927 a.) 2) Posti-telegraafi-telefoni-teenijate kutseühing, 3) Metsateenijate kutseühing, 4) Politseiteenijate ühing, 5) Õpetajate liit ja 6) Vallasekretäride selts.

Keskliidu tegevust on arendatud kogu aeg selles suunas, et riigi- ja omavalitsusteenijate majanduslist ning õiguslist seisukorda parandada. Nii asutati keskliidu poolt ühispank „Ametnikkude panga“ nime all ja tarvitajate ühisus „Ait“. Juba oma tegevuse algusest alates tuli keskliidul töötada ning võidelda teenijate palgaolude

Riigi- ja omavalitsusteenijate keskliidu juhatus.

Keskliidu põhikiri registreeriti hiljem, nimelt 24 jaanuaril 1920 a.

Pärastpoole tulid mõned ühinged veel juurde, kuna kaks välja langenud, nõnda et praegu on keskliidu ümber koondunud 8 organisatsiooni.

Keskliidu esimeseks esimeheks oli T. Loik ja sekretäriks H. Nurk. Viimane on ka praegugi jälle keskliidu sekretäriks.

parandamiseks, milline töö kuni tänini on kestnud ja tunduvalt tagajärgi annud. Et 1919–1920 a. toidu- ja tarbeainete saamine eriti raskendatud oli nende vähesuse pärast vabal müügil, siis tuli nende hankimiseks teistsuguseid abinõusid otsida. Selleks töötas keskliit varustuse kava välja ja esitas selle valitsusele, mida valitsus ka osaliselt teostas. Alates 1921 a. hakkas toidu- ja

tarbeainete kriis mõõduma ja keskliidu töö sellel alal vähenes. Kuid samal ajal tõusid jälle uued nõudmised esile. Ametkonnad olid konstrueeritud ilma kindla kavata nii kuidas juhtus, mispärast puudus tegevuses ühtlus ning riigiteenijatel ei olnud küllalt selged nende ametalalised õigused ning kohused. Selleks oli hädavajalik maksmata teenistusseadus. Keskliit võttes omalt poolt kõik abinõud tarvitusele nimetatud seaduse-eelnõu väljatöötamiseks ning maksmapanemiseks, aga sellest hoolimata venis asi väga pikale. Teenistusseadus võeti riigikogu poolt vastu alles 1924 aastal ja pandi maksmata 1 aprillil 1927 a. Samuti hakkas keskliit riigi- ja omavalitsusteenijate jaoks pensioni seaduse maksmapanemist nõudma, mis jällegi mitu aastat kestis. Sest ka pensioniseadus võeti riigikogu poolt vastu 1924 a. Praegu on see pensioniseadus riigikogus läbivaatamisel ning muutmisel, kuid riigi-

ja omavalitsusteenijatele mitte soovitavas suunas, sest keskliidu parandus-ettepanekud kukkusid riigikogu sotsiaalkomisjonis läbi.

Riigi- ja omavalitsusteenijate organisatsioonide ruumide küsimus pealinnas on juba 1919 a. saadik terav olnud, kuid tänini ei ole asi mitte paranenud, olgugi et selle parandamiseks on kõik võimalikud abinõud ära proovitud. 1920 a. pakuti vabariigi valitsuse poolt mõnda mõisat maalt teenijate puhkekoduks, mida riigivanem 1928 a. algul veelgi kordas. Puhkekodu asutamine maal ei lahenda sugugi pealinnas valitsevat organisatsioonide ruumide kitsikust, mispärast keskliit puhkekodu asutamise peale nõnda suurt rõhku ei ole pannud, kui ruumide muretsemiseks pealinnas. Ehk aitab nüüd organisatsioonide ruumide kitsikust pealinnas lahendada uus keskliidukorraldusel ja algatusel asutatav o/ü „Rahvamaja“.

H. Nurk.

Raudteelaste Keskühingu algaastate tegevusest.

Eesti iseseisvuse ajal tekkinud esimene raudteelasorganisatsioonide keskkonduus – Raudteelaste Liit – oli sunnitud 1920. a. likvideeruma. Kuid kutseliikumisele ei suudetud liidu likvideerimisaktsiooniga siiski veel ülepääsemata tõkkeid teele veeretada. Organiseerimisküsimustele hakati vaid vaadata kainemalt, selgeks said vead, mis enne tehtud, taheti nüüd neid mitte enam korrata. Elu ise nõudis kutseorganisatsioonide ellukutsumist. Tuli ju endiselt selgitada ja kaitsta teenijaskonnal oma majanduslikke ja õiguslikke huvisid. Esimesena tekkis jaamaametnikkude kutseühing, asukohaga Tartus. Jaamaametnikkude kutseühingule järgnes Raudteevalitsuste, nende osakondade ja jaoskondade ametnikkude kutseühingu tekkimine ja siis asutati teised: Tee-Ehitusosakonna kuuteenijate ja alaliste päevatööliste kutseühing, Vedurijuhtide kutseühing, Elektrotehnika alal teenijate k/üh., Kontoriametnikkude k/üh., Liikumisosakonna jaama-teenijate k/üh., Teemeistrite ja hoonete järelvaatajate k/üh. ja Rongiteenijate k/üh. Peagi nähti ära, et üksikult tegutsemine ei anna soovitavaid tagajärgi. Peeti seekohta elavalt omavahelisi läbirääkimisi ja otsustati luua kõikide tekkinud kutseorganisatsioonide keskkonduus. Moodustati sellekohane komisjon, kellele ülesandeks tehti vastav põhikirja välja töötada. Põhikirja kokkuseadmisel mindi välja põhimõttest, et moodustatavas kesk-

ühingus peaks kõik kutseühingud ühetaoliselt esitatud olema, et igal ühingul oleks võimalik oma huvide kaitseks isiklikult kaasa rääkida.

Nendel põhimõtetel loodigi esimene keskühingu juhatus, kuhu kuulusid järgmised esindajad: Aleksander Pirn – esimees, Aleksander Janter ja Abramov – abid; Alfred Michelson – sekretär, R. Kallmann ja R. Kuhlberg – abid; Voldemar Menkov – laekur, Eduard Müllerhof ja Konstantin Valk – abid. See avamiskoosolek peeti 28. XII 1923. a.

Põhikirja kohta pidi raudteelaste I üleriiklik kongress oma arvamise avaldama. Mainitud kongress kutsuti kokku 27. III 1924. a., kus esitatud olid kõik üheksa ülalpooltähendatud kutseühingut, kokku 101 saadikuga.

Kongressil pidas keskühingu moodustamise kohta A. Pirn sütitava kõne, kutsudes raudteelaskonda kainele otsustamisele ja oma huvide otsekohesele kaitsmisele.

Kongress otsustas väljatöötatud põhimõtted heaks kiita. Kongressil viibis ka tollaegne teedeülem V. Reinok ühes osakondade juhatajatega, kes heasoovilikult kongressi töödessa suhtusid ja teatasid, et raudteelaste õiglased nõudmised raudteevalitsuse tähelepanu väärivad.

Juhatus töötas üldse energiliselt ja tagajärjerikkalt. Majandusküsimustes suudeti

palju ära teha ja organiseerimine edenes kiiresti.

Keskühingu tegevus ei piirdunud üksi majanduslike küsimustega. Teenijaskonna üld- ja kutseliste teadmiste tõstmiseks rõhutati kursuste korraldamise vajadust. Esimese tegeliku sammu sellel alal tegi Raudteevalitsusametnike kutseühing, korraldades raamatupidamiskursuse. Kursuste korraldamise mõtte võttis aga raudteevalitsus omaks, kes ka kutsealalisi ja üldhariduslisi kursuseid toime pannud. Esimesele juhatuselangeb osaks ka raudteelaste häälekandja — ajakirja „Side“ — välja-

Külaskäigu korraldajaks olin mina kui seltsi esimees ja liige E. Grünberg. Külaskäigust jäid head muljed nii külastajatele kui vastuvõtjatele. 1923. a. suvel tegid soomlased keskühingu kutsel vastukülaskäigu meie raudteelastele. Vennasrahva ametvendade vastuvõtmiseks moodustati raudteevalitsuse juurde eriline komisjon, kuhu kuulus raudteevalitsuse esindajana toleaege teedeüleva abi E. Jemm ja keskühingu poolt igast kutseühingust üks liige. Komisjon leidis tarviliku olevat ka teiste naaberrahvastega läbi käia. Pöörati Läti raudteelaste poole ja paluti neid teatada, et kas nad ei sooviks meiega läbi-

Raudteelaste Keskühingu juhatus 1927./28. a.

andmisele asumine. Selle mõtte algatajaks oli A. Michelson.

Teenijaskonna huvisid kaitstes sattus juhatuses esimees A. Pirn raudteevalitsuse toleaege juhiga — V. Reinokiga — vastollu. Ajajooksul kaotati A. Pirni koht koosseisude koondamisel ja ta paigutati ümber Võrru märksa pahematel teenistustingimustel.

Raudteelasorganisatsioonide algaastate tegevust meelde tuletades ei saa vaikides mõelda minna ka püüetest sõprussidemel luua oma lähema vennasrahvaga — Soomega — ja lähema naabriga — Lätiga. 1921. a. tegi liikumisosakonna teenijate selts (nüüdne „Kalju“) esimese külaskäigu Soome.

käimise astuda ja meie külalisi-soomlasi vastu võtta. Saavutati nõusolek ja Läti raudteelaste selts korraldas südamliku vastuvõtu. Valitsus kui ka raudteevalitsus pooldasid täiesti sarnast läbikäimist ja tulid heatahtlikult vastu, võimaldades külalistele kasutada eraronge, võttes osa vastuvõtu kulude kandmisest jne. Külastades Eestit, kinkisid Soome raudteelased keskühingule koosolekute juhutamise haambri. Kingi üleandmise juures tähendati, et soomlane on oma toimingutes sitke ja kui ta midagi naelutab, siis peab see jäädav olema. Seks on valitud haambriks ka vastav puu. Haamber anti üle ühisel koosviibimisel „Akvariumi“

ruumes teedeülevaabi K. Jürgensonile, edasiandmiseks keskühingule. Kõrgematest võimuesindajatest võtsid tähendatud koosviibimisest osa teedeminister Karl Ipsberg, kes vastuvõtu hea kordaminekule iseäranis palju kaasa aitas, ja Soome saadik R. Holsti.

1924. a. juulis võisid Eesti raudteelased ka Läti ametvendi isiklikult tundma õppida, neid Eesti elu-oluga tutvustada ja nende seltsis mõned huvitavad päevad veeta. Need vastastikkuse tutvunemise ja läbikäimise eesmärgil loodud sidemed ei ole ununenud.

Meie, samuti ka meid külastanud naabrite juures annab see läbikäimine veel tänäpäev kõneainet. Tuntakse huvi üksteise saatuse vastu, jälgitakse tähelepanelikult üksteise tegevust.

Oma moodustamisel ülesseatud põhimõtted on keskühing omaks pidanud ka omas edaspidises tegevuses, mis oletada lubab, et aastate eest alatud siht mitte kõikuvale pinnale vaid kindlale ja õigele alusele rajatud sai.

K. Traks.

Mõnda posti t. t. teenijate kutseühisuse tegevuse algpäivilt.

Ühingu asutamise peakoosolek peeti 1919. a. kevadel Tallinnas. Tähendatud koosolekul valiti komisjon, põhikirja väljatöötamiseks.

Komisjoni poolt väljatöötatud põhikirja kavandis oli ette nähtud iga teenija sunduslik liikmeks olemine. Teisel peakoosolekul kõrvaldati põhikirjast liikmeks olemise sundus, võeti ta praegusel kujul vastu ning lasti registreerida 14. juulil 1919. a.

Peale registreerimist moodustati Tallinnas ja ka provintsi linnades osakonnad ja valiti osakondade juhatused, kuna keskjuhatus esimesel kongressil valiti. Esime-

seks keskjuhatuses esimeheks oli hr. Loik.

Algul töötati otsekoheste kutseliste ülesannete alal, hiljem aga andusid juhatused, eriti Tallinnas, tarbeainete muresemisele, mille hankimine toleaege tootlus kriisi tõttu teenijaile üksikult pea võimatuks osutus. 1920. aastal katkestati võimude poolt ajufiseks ühingu tegevus ning keskjuhatuses esimees, kes oli seganud poliitilistesse küsimustesse, saadeti Venemaale.

Hiljem 1921. a. algul lubati ühingul olemasoleva põhikirja alusel oma tegevust jätkata. Sellest peale on ühingu tegevus ja liikmete arv järjekindlalt suurenenud.

Posti t. t. teenijate kutseühisuse keskjuhatus 1927./28. a.

Mälestusi Eesti postist Pärnus.

Ei viibinud sel ajal isiklikult Pärnus, kui rajati seal Eesti post. Need paarirealised, katkendilised mälestused andis mulle lahkeks avaldamiseks „Sides“ — keegi hallpea, väsimata postkoti-kandja. Lehitsedes vanakese taskuraamatu märkeid, leidsin sealt kronoloogilises järjekorras järgmised viisandid:

Eesti post avati Pärnus 24 novembril 1918 a., s. o. samal päeval, mil postkontor Saksa okupatsiooni võimudelt Pärnus elavate postiteenijate poolt üle võeti. Esimesena pandi Eesti lipp Pärnus lehvima — postkontori katusel.

Esimesed ametnikud ja postiljonid olid: postiuülem Th. Kornfeldt, abiline — H. Mägi. Ametnikud: A. Könning, J. Könning, A. Koikson, H. Näkk, I. Peedi, I. Nõmmik, I. Mihels, V. Verner, J. Lubi, K. Kruuse, J. Arjakas ja prl Iivest.

Mehaanikud: Tomson ja F. Ottmann.

Postiljonid: A. Tattar, I. Bester, K. Lukk, K. Veltson, J. Andreesen, M. Lindebaum, I. Morrison, I. Schvalbe, I. Reimets, I. Soovik, I. Maasik, A. Porohov, M. Koel ja M. Paara.

Esiotsa toimetati postkontoris ainult kirjade operatsioonide, kuid 1 veebruarist 1919 a. hakati ka pakisaadetisi vastu võtma.

17 veebruaril 1919 a. peeti Pärnu postkontori teenijate ühine koosolek ja valiti n. n. „vanemate nõukogusse“ kolm isikut, kes postiuülemale tema tegevuse juures nõuandva häälega abiks pidid olema.

Valitud said ametnikud: I. Peedi, I. Mihels ja H. Näkk.

24 veebruarist — vabariigi aastapäevaks annetasid Pärnu kontori teenijad kingituseks vabariigile 85 rubla väärtuses kulda ja hõbe-raha ning väärtasju — kullast, hõbedast ja vasest.

15 märtsil võetakse kaitseliitu kuuluvate postiteenijailt püssid ja sõjaline varustus ja vabastatakse nad kaitseliidu teenistusest. Kuu aja pärast — 15 aprillil — võetakse kõik postiteenijad kuni 55 aasta vanaduseni kaitseliidu teenistusse. E.I.P.

P.-t.-t.-t. k/ühisuse Pärnu osakonna algpäevilt.

22 mail 1919 a. saabus Pärnu p. t. k. vanemate nõukogu nimele Tallinna p.t.t.

kutseühisuse ajutise juhatuselt kiri, kus üles kutsuti üldine koosolek ära pidada ja põhikirja eelnõu alusel osakonna juhatus ning kongressisaadikud valida.

26 mail 1919 a. peetakse Pärnu linna ja maakonna p.t.t. teenijate üldine koosolek ja asutatakse Eesti posti-tel.-telef. teenijate kutseühisuse Pärnu osakond, mille juhatusesse koosseis oli järgmine: Andrei Koikson, Mihkel Lindebaum, Heinrich Näkk, Karl Lukk.

Esimesed kongressi-saadikud olid Pärnust Joh. Peedi ja Pärnu-Jakobi kirjandaja Karl Rimmel.

11 juulil 1919 a. on Pärnu osakonnal liikmeid: 61, nende hulgas ka ümbruskonna maaasutuste teenijad. E. I. P.

Kiri toimetusele.

„Vaadates tagasi veerenud päevade peale tuleb meele, kuis lõime enesele kalli kodu, kõik unustades, palju kannatades!

Alustades Pärnus vabariigi algul postielu tõime üks ühe asja, teine teise asja, sest sündinud riigilapsel polnud ju alguses kõike elamiseks vajalikke esemeid. Igaüks, kel isamaalase veri rinnus tuksus, mõistis seda ja nii tõi üks postiljon postivedamise kelgu (algpäivil vedasime posti seljas), teine sae, kolmas kirve, noa jne. igaüks jõudumööda neid asju, mis töö juures hädavajalikud olid. Ka annetasime vabariigile raha. Keegi postiljonidest tõi oma viimase 10 rublalise kuldraha, et kõigiti riiki toetada.

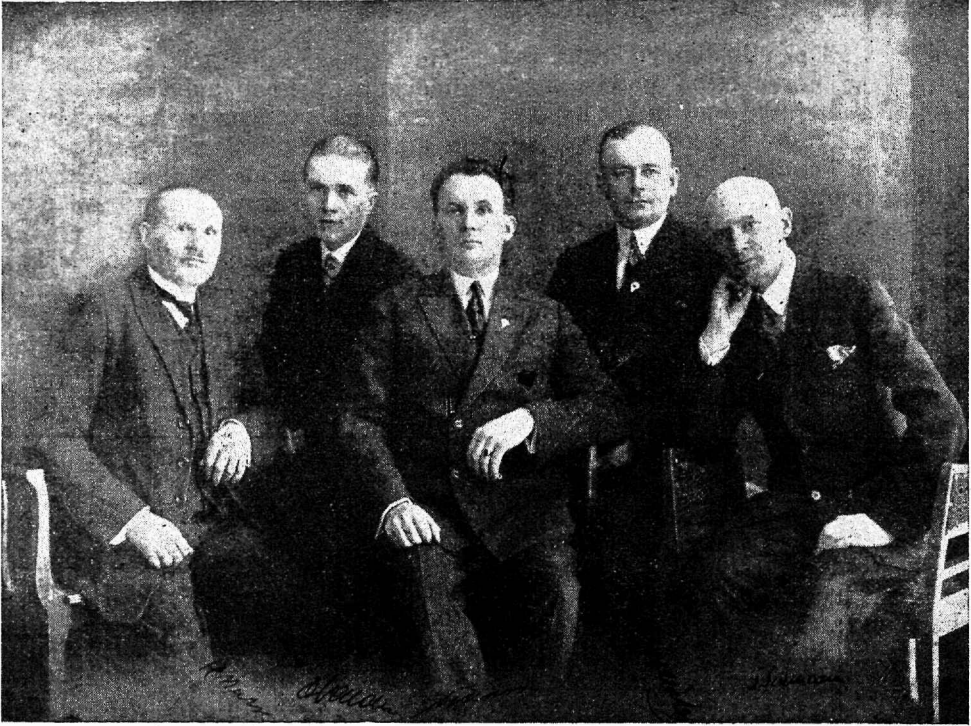
Nii asutasime omale kodu ja mõtlesime, et eks ikkagi kord tulevikus, kui riik kosub ka meile, postiteenijatele, paremad päevad naeratavad.

Kuid nüüd loeme kibedustundega ajalehtist, et meie, riigiteenijate, peale vaadatakse, kui tarbetu olevuse peale. Siis vaieldakse „24-ma veebruari kingituse“ üle ja otsitakse nõiarohtu Soomest ja Lätist.

Kuid meie ei taha ju mingit kinki. Meie ei taha seda, et nüüd 10-mal aastapäeval, tühjendame kõik rahapajad kergete meelseks juubeldamiseks. Ei. Seda mitte.

Meie ainult ootasime riigilt oma õigusslikku tasu, et siis ka ühes teiste kodanikkudega oleks võinud üherõmsalt mälestada kalli kodumaa 10-mat hällipäeva.“

K. L.

Tallinna riigi- ja omavalitsusteenijate ühingu juhatus 1927./28. a.

Mis alusel?

Tulumaksu seaduse § 3 p. 4 järgi kuuluvad tulumaksu alla tulud, mis on saadud „teenistus- ja töötasust,“ kusjuures sama seaduse § 4 p. 2 põhjal maksualuse tulu hulka ei tule arvatav „perekonnapea poolt saadav abiraha perekonnaliikmete kasvatuseks ja malmiseks.“

Riigiteenijad saavad peale teenistustasu, mis riigiasutuste koosseisude ja riigiteenijate palkade seaduses ette nähtud, veel perekonnaabiraha, ehk nagu seda riigi eelarves õigemini nimetatakse — lasteabiraha. Maksustamise asjus võhiku arusaamise järgi peaks siin just tegemist olema sarnase tu-

luga, mis eelpool tsiteeritud tulumaksu seaduse § 4 p. 2 järgi maksualuse tulu hulka ei peaks kuuluma, sest keegi ei kahle vististi, et seda abiraha antakse laste kasvatamiseks. Ometigi on risti vastupidisel arvamusel meie maksuasutused, sest nende poolt nõutakse ka lasteabiraha deklarimist maksualuse tuluna ja määratakse tema pealt ka maks. Mis mootividel nad seda teevad, on teadmata nende ridade kirjutajale ja ka suuremale osale, kui mitte kõigile, lasteabiraha saajatele. Sellepärast oleks soovitatav, kui keskliit siin katsuks selgust muretseda.

Kroonika.

Riigi- ja omavalitsusteenijate keskliidu saadikutekogu koosolek.

Keskneljalal, 8 veebruaril 1928 a. peeti r. ja o. teenijate saadikutekogu koosolek. Koosoleku juhatajaks valiti A. Jõgi ja protokollkirjutajaks H. Nurk.

Päevakorras oli keskliidu juhatusel tegevuse aruanne ja riigi- ning omavalitsustee-

nijatasse puutuvad alljärgnevad küsimused.

Keskliidu juhatusel senine tegevus ning astunud sammud kiideti ühel häälel heaks.

Teenistusvanusetasu ja ühtlasekõrgendatud perekonnaabiraha seaduse maksmapanemise asjus kuulati ära keskliidu delegatsiooni aruanne. Delegatsioon käis riigivanema

juures üks kord ja rahaministri juures kaks korda riigiteenijate majanduslise seisukorra üle seletusi andmas ja nimetatud seaduste eelnõude esitamist riigikogule palumas.

Riigivanem ja rahaminister ei ole nende nõudmiste rahuldamise vastu, aga et seaduseelnõud välja töötamata ja riigikogule esitamata, see on tõenduseks, et nimetatud härrad neid eelnõusid ning seisukohti ei poolda.

Saadikutekogu otsustas ühel häälel: juhatuse tegevus selles asjas heaks kiita ja vabariigi valitsuse ees järelandamatult nõuda, et teenistusvanustasu ja ühtlane kõrgendatud perekonnaabiraha saaks maksma pandud ja selleks tarvilised summad eelarvesse üles võetud.

Ühekordse toetuse nõudmine riigiteenijaile. Juba möödunud aastal esitas keskliidu juhatuse vabariigi valitsusele märgukirja ühekordse toetusraha — kõigile riigiteenijaile a mrk. 5000 — nõudmise asjus. Selles asjas käis keskliidu delegatsioon riigivanema ja rahaministri juures riigiteenijate majandusliselt rasket olukorda selgitamas. Esialgu paistis, et valitsus nagu pooldab riigiteenijate raske majanduslise seisukorra parandamist ühekordse toetusraha andmisega, sest varemalt valitsuse poolt lubatud teenistusvanustasu ja ühtlase kõrgendatud perekonnaabiraha seadused on valitsuse poolt riigikogule senini esitamata. Kui aga ühekordse toetuse eelnõu riigikogus arutusele tuli, siis asus vabariigi valitsus selles asjas eitavale seisukohale ning seaduse eelnõu kukutati riigikogus, 37 häälega 30 hääle vastu, läbi.

Ühekordse toetuse andmise poolt hääletasid riigikogus sotsialistid ja töölispartei, kuna teised erakonnad selle vastu hääletasid.

Riigi- ja omavalitsusteenijate keskliidu uus põhikirja. Uue põhikirja kava järele avanevad keskliidule avaramad ja tagajärjerikkamad võimalused tegutsemiseks, kui praegu maksvusel oleva põhikirja järele. Uue põhikirja järele võivad keskliitu koonduda kõik üleriiklikud ühingud või liidud, samuti ka kõik need kohalikud ühingud, kellel ei ole üleriiklikult liitu veel loodud.

Selle järele võivad vahetult keskliidu liikmeks astuda likvideeritud riigi- ja omavalitsusteenijate ühingu endised osakonnad, nüüdsed kohalikud iseseisvad ühingud, nende üksikliigete arvu peale vaatamata.

Keskliidu liikmeks astunud liidud või ühingud saadavad keskliidu saadikutekogusse esitajaid oma üksikliigetele vastaval

arvul, kellede järele ka keskliidu liikmemaks iga aasta peale määratakse. Keskliitu kuuluvad organisatsioonid on oma sisemises tegevuses autonoomsed.

Keskliidu juhatuse poolt väljatöötatud põhikirja kava kiitis saadikutekogu heaks ja otsustas registreerimiseks esitada.

Keskliidu liikmemaks 1928 a. Saadikutekogu määras keskliidu liikmemaksuks 1928 a. kr. 20 iga saadiku pealt, keda organisatsioonidel on õigus keskliidu saadikutekogusse saata.

Riigi- ja omavalitsusteenijate kodu o/ü „Rahvamaja“ asutamine kiideti saadikutekogu poolt heaks ja tehti juhatusele ülesandeks selles asjas teiste organisatsioonide, Tallinna linnavalitsuse ja töö- hoolekandeministriga läbi rääkida.

Riigi- ja omavalitsusteenijate pensioni seaduse asjus kuulus saadikutekogu ära K. Johansonile ja H. Nurga aruande, kes keskliidu esitajatena riigikogu sotsiaalkomisjoni koosolekutele pensioni seaduse eelnõu arutamisel osa võtsid.

Keskliidu esitajate seletused ja ettepanekud kuulati sotsiaalkomisjonis küll ära, kuid nende ettepanekud jäid vastu võtmata. Ka vabariigi valitsuse esitaja riigikogu sotsiaalkomisjonis oli keskliidu parandusettepanekute vastu.

Saadikutekogu ettekantud aruande ja kõiki asjaolusid arvesse võttes otsustas veel kord valitsuse ja riigikogu rühmade poole pöörata, et keskliidu poolt tehtud parandusettepanekud saaksid pensioni seaduse eelnõu arutamisel riigikogus vastu võetud.

Riigi- ja omavalitsusteenijate ühine koosolek. Keskliidu saadikutekogu tähele pannes, et vabariigi valitsus ei ole rahuldanud riigiteenijate õiglasi nõudmisi majanduslise ja õiguslise seisukorra parandamise asjus, otsustas riigi- ja omavalitsusteenijate ühise koosoleku pidada 16 veebruaril, päevakorda võttes palga ning õiguslise seisukorra küsimused.

Saadikutekogu kiidab heaks keskliidu juhatuse sammud, mis on astatud viimasel ajal parempoolses ajakirjanduses ilmunud artiklite puhul, milles seisukohti väljendatakse, et vabariigi valitsusel ja tema esitajatel ei tarvitseks riigiteenijate organisatsioonidega arvestada ja kus riigiteenijaid Eesti riikluse mõtte vastu ükskõiksuses süüdistatakse.

Keskliidu juhatusele tehakse ülesandeks edaspidi avaldada protesti, kas ajakirjanduses ehk muul teel, sarnaste artiklite ilmumise puhul ja neid küsimusi avalikkusele selgitada õiges ja erapooletus valguses.

Der
„REVALER BOTE“

(Nachfolger der im Jahre 1860 begründeten „REVALSCHEN ZEITUNG“
ist das deutsche

kulturell, politische und wirtschaftlich führende Blatt in Estland.

Vertritt die politischen und wirtschaftlichen **Interessen des Deutschums in Estland.**

Eingehende objektive Berichterstattung über das **gesamte Wirtschaftsleben Estlands.**

Vermittelt den WEG IN DEN OSTEN.

Regelmässige Schiffslisten und Kursnotierungen.

Bezugspreis bei direktem Bezuge vom Verlag: monatlich mit allen Beilagen 4 Kr., ohne Beilagen 3 Kr.

Die Staatspostanstalten in Estland, Lettland, Deutschland, Danzig, Finnland, Schweden und Frankreich nehmen Abonnements entgegen.

Anzeigenpreis: für 1 mm Höhe der Spalte im Anzeigenteil für Estland 6 Ct., für Deutschland 13 Goldpfennig, für das übrige Ausland 4 amerik. Ct.

Zahlstelle in Deutschland: Postscheckkonto Berlin 122602.

Anzeigenaufträge empfangen: die **Geschäftsstelle** des „Revaler Boten“ (Reval, Raderstrasse 12, Postfach 51), **im Auslande:** alle grösseren Annoncen-Expeditionen.

EESTIMAA TRÜKIKOJA

AKTSIA-SELTS

Asutatud 1801. a.

end. J. H. GRESSEL

Asutatud 1801. a.

lgasugu trükitööde valmistamine eesti, saksa, vene ja teistes keeltes, nagu ajalehed, ajakirjad, raamatud, aruanded jne.

Eriosakond aktsidents-, illustratsioon- ja värvitrukutööde jaoks.

Moodsad kirjad ja kõige uuema konstruktsiooniga masinad võimaldavad puhast tööd ja kiiret valmistamist. — Suur paberisortide valik kontoraamatute, äriplankettide, nime- ja pidukaartide jaoks.

Tallinnas, Rataskaevu tän. 10. Telefon 12-95.

Tallinna

Vastastikku Vastutavate Ametnikkude Ühing

Tallinn, S. Karja 18 Kõnekr. 15-48

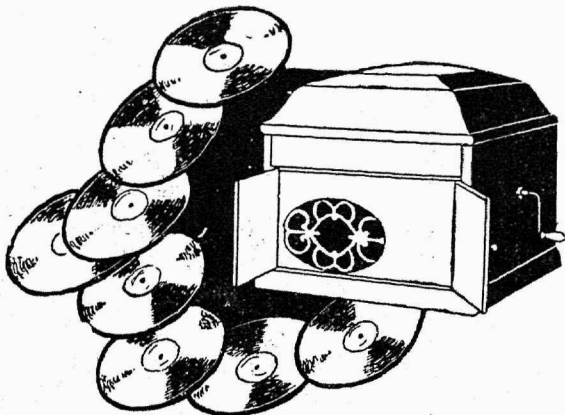
Soovitab oma liikmeid vastutavateks ametnikkudeks, nagu

ärijuhtideks, tööstuse juhatajateks, raamatupidajateks jne.

laeka- ja laduhoidjateks, metsa- ametnikkudeks, ekspediitoriteks jne.

Ühing vastutab tema liigete kätte usaldatud väärtuste eest sellekohaste kokkulepete järgi.

Ühing on asutatud 1920. a. Vastutus- kapital seisab Tallinna Börsekomitee valve all.

EUGEN BRANDT

Muusikatarbete kauplus
TALLINNAS, Pikk t. 29, postkast 91
Asutatud 1873. a.

Kõige suurem ja täielikum noodiladu Eestis.

Grammofoni osakond:

Rikkalik valik grammofonides ja grammo-
foni plaatides „POLYDOR“, „HIS MAS-
TERS VOICE“, „ODEON“ jne.

Juhin tähelepanu uutele, elektriga sisse mängitud
imeselgetele ja valjudele kahinata plaatidele.

Kes veel ei tea,
see katsugu kohe järele!

Teie veendute siis, et

ETK kilud

ETK sprotid

ETK marineeritud räimed „Merekoikas“

ETK silgud

ETK õuna- ja sõstraveinid

on kõige maitsevamad ja odavamad, pole asjata need kaubad kodumaa
näitustel arvatud kõrgemate auhindade väärilisteks.

Nõudke tarvitajate ühiskauplustest.

Pealadu

Eesti Tarvitajate Keskuhisus

TALLINN, Lai tän. 39/41.

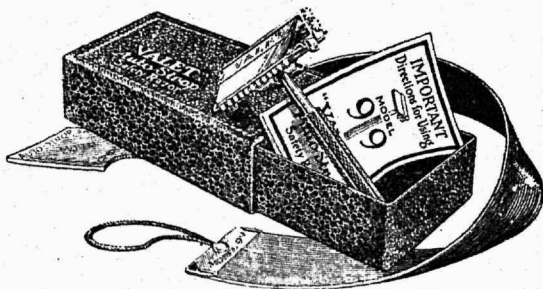
**Puhtaks aetud nägu
äratab lugupidamist
ja soodustab teile
hääd käekäiku.**

Ärge lootke saawutada
kõige paremat, kui teie
näo wälimus ei ole kõige
parem. Kasimata näoga
ei ole edu. Ajage iga
päew oma nägu siledaks
noaga "Valet."

"VALET"
iseteritaja
ohuta habemenuga

No. 99 komplekt.
Sisaldab eneses kõik,
mis on tarwis näo
lailmatult puhtaks
ajamise jaoks: apa-
raat, rihm ja lera,—
kõik ühes kinnises
karbis.

EMK
300

Eestis saadawal igas paremas kaupluses.

BECCOS „**BECOS**“ **A** **S** **BECCOS**

Inglise vabrikute ühisuse kontor ja ladu

Tallinnas, Vana Viru t. 12.

Kõnetr. 12-68 ja 12-38.

Kõiksugu metallkaubad, metallid, katuseplekid, masi-
nad ja tööriistad parematest Inglise vabrikutest.

—:— Kalapüügiriistad. Jahiriistad. Arstiriistad. —:—

Suurmüük.

Tellimiste vastuvõtmine kõiksuguste inglise kaupade peale.